

Univerzita Karlova v Praze  
Právnická fakulta

Vojtěch Paclík

**ODPOVĚDNOST VELITELE  
V MEZINÁRODNÍM TRESTNÍM PRÁVU**

**Diplomová práce**

Vedoucí diplomové práce: JUDr. PhDr. Veronika Bílková, Ph.D., E.MA.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): Srpen 2014

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. srpna 2014.

.....

Vojtěch Paclík

## **Poděkování**

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé práce JUDr. PhDr. Veronice Bílkové, Ph.D., E.MA. za odborné vedení, cenné připomínky, ochotu a pomoc při přípravě práce. Dále chci poděkovat svým blízkým za podporu a trpělivost.

## Obsah

1. Úvod.....	1
2. Vymezení pojmu odpovědnosti velitele .....	4
3. Vývoj odpovědnosti velitele .....	12
3.1 Historické kořeny .....	12
3.2 Potrestání zločinců po 2. světové válce.....	14
3.2.1 Případ generála Yamashity .....	14
3.2.2 Norimberské vojenské tribunály .....	17
3.2.3 Tokijský vojenský tribunál .....	20
3.3 Kodifikace odpovědnosti velitele.....	21
3.3.1 Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám.....	22
3.3.2 Návrh kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva.....	24
3.3.3 Statuty <i>ad hoc</i> tribunálů .....	25
3.3.4 Římský statut .....	26
4. Odpovědnost velitele v judikatuře <i>ad hoc</i> tribunálů.....	28
4.1 Vztah nadřízenosti a podřízenosti .....	30
4.1.1 Efektivní kontrola .....	31
4.2 Zavinění.....	34
4.3 Porušení povinnosti .....	36
4.3.1 Potřebná a opodstatněná opatření .....	38
4.4 Příčinná souvislost.....	41
4.5 Odpovědnost civilních nadřízených .....	42
5. Odpovědnost velitele v Římském statutu .....	43
5.1 Odpovědnost vojenských velitelů dle čl. 28 písm. a) Římského statutu.....	45
5.1.1 Obviněný je vojenským velitelem .....	46
5.1.2 Vztah nadřízenosti a podřízenosti.....	48
5.1.3 Příčinná souvislost .....	50
5.1.4 Zavinění .....	51
5.1.5 Potřebná a opodstatněná opatření .....	54
5.2 Odpovědnost ostatních nadřízených dle čl. 28 písm. b) Římského statutu.....	58
6. Závěr .....	63
Seznam použitých pramenů a literatury.....	66

# 1. Úvod

Ukončení druhé světové války představuje jeden z významných milníků moderních dějin, jakož i vývoje mezinárodního společenství a mezinárodního práva. Po utrpení způsobeném první světovou válkou, o němž si téměř nikdo nepřipouštěl, že by se vůbec někdy mohlo opakovat, přišly hrůzy ještě děsivější. Mezinárodní společenství muselo přijmout razantní opatření tak, aby budoucí generace už nikdy nemusely okusit to, co ta tehdejší prožila dokonce dvakrát. Jedním z mnoha opatření se stalo i potrestání osob, které se během války dopustily těch nejodpornějších zločinů. Během poválečného období tak došlo mimo jiné k formulaci doktríny odpovědnosti velitele a k prvním odsouzením na jejím základě.

Doktrína odpovědnosti velitele se nezabývá všemi druhy trestněprávně relevantního jednání osoby ve velící funkci. Zabývá se pouze a jen zvláštní formou odpovědnosti velitele za zaviněné opomenutí spočívající v nezabránění svým podřízeným v páchání zločinů podle mezinárodního práva, anebo v nepotrestání podřízených pachatelů takových zločinů. Tato práce je zaměřena jen na tento druh odpovědnosti velitele a nezabývá se tak jinými možnými situacemi, za nichž lze velitele také trestně stíhat.

Vzhledem k tomu, že doktrína odpovědnosti velitele prochází neustálým vývojem, sleduje naplnění mnoha cílů a některé z jejích podmínek bývají i v rámci též soudní instituce vykládány protichůdně, lze při jejím zkoumání nalézt množství sporných bodů a ne zcela přesvědčivě vyřešených problémů. Tato práce si tak klade za cíl nalezení aktuálního a co možná nejpřesnějšího stavu podmínek pro uplatnění odpovědnosti velitele v mezinárodním trestním právu. Tohoto cíle se pokouším dosáhnout pomocí analýzy pramenů práva, judikatury a literatury týkající se doktríny odpovědnosti velitele.

Pro náležité pochopení odpovědnosti velitele je potřeba zabývat se nejprve její historií. Teprve poté je možné dobrat se podstaty této formy odpovědnosti a zkoumat její současný vývoj. Proto se v této práci nejprve zaměřuji na historický vývoj doktríny a posléze přecházím k samotné analýze jednotlivých pramenů. Po úvodní kapitole vymezující pojem odpovědnosti velitele se tak v té následující nejprve pokouším objasnit, odkud se doktrína odpovědnosti velitele v mezinárodním právu vzala. Prvopočátky odpovědnosti velitele je možné vyhledat již v období středověku. Šlo

ovšem pouze o ojedinělé případy, a tudíž jim je věnována jen krátká pasáž. Za o poznání významnější mezníky pro vývoj doktríny lze považovat přijetí mezinárodních úmluv v oblasti mezinárodního humanitárního práva v průběhu první poloviny dvacátého století a především pak události, ke kterým došlo bezprostředně po skončení druhé světové války. Na ty se proto zaměřuje nejobsáhlejší část druhé kapitoly. V závěru historického výkladu se pak pokouším popsat snahy o kodifikaci odpovědnosti velitele na mezinárodní úrovni, které se uskutečnily od konce druhé světové války do současnosti.

Těžištěm celé práce jsou pak její dvě závěrečné kapitoly. První z nich představuje analýzu judikatury Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu, ta druhá potom analýzu Římského statutu a rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu v případě *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*. Součástí obou analýz je snaha o co nejpřesnější vymezení podmínek pro uplatnění odpovědnosti velitele, jejich vysvětlení a pokus o identifikaci nejdůležitějších rozdílů mezi pojetím odpovědnosti velitele podle *ad hoc* tribunálů a jejím pojetím podle Římského statutu.

Jako hlavní zdroje pro svoji analýzu jsem zvolil judikaturu obou *ad hoc* tribunálů, neboť jde o prameny co do šíře a obsahu jednoznačně nejrozsáhlejší. Významná část analýzy je zaměřena také na Římský statut Mezinárodního trestního soudu, neboť v budoucnu půjde o pramen určující další vývoj doktríny odpovědnosti velitele. Jediným dosavadním judikátem Mezinárodního trestního soudu zabývajícím se odpovědností velitele je rozhodnutí o potvrzení obvinění Jean-Pierre Bemba Gomby, které tudíž nelze v rámci analýzy opomenout.

Z ostatních primárních zdrojů této práce lze jmenovat taktéž judikaturu Zvláštního soudu pro Sierra Leone, dále pak Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám, návrh kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva a statuty *ad hoc* tribunálů. Během práce na historickém výkladu jsem mimo jiné věnoval pozornost judikatuře poválečných trestních tribunálů a úmluvám, na jejichž základě byly tyto instituce vytvořeny.

V odborné literatuře je odpovědnosti velitele věnována poměrně velká pozornost. Mnoho autorů publikovalo články o odpovědnosti velitele v odborných periodikách, jako je například *The American Journal of International Law*. Řada autorů

zahrnuje kapitolu o odpovědnosti velitele ve svých publikacích či učebnicích týkajících se mezinárodního trestního práva. Jedinou dostupnou monografií, která se věnuje výlučně odpovědnosti velitele, je však kniha Guénaëla Mettrauxe nazvaná *The Law of Command Responsibility*. Doktor Mettraux působí jako obhájce a konzultant při několika mezinárodních trestních institucích. Jeho názory ohledně doktríny odpovědnosti velitele tudíž respektuji a jeho kniha patří k významným sekundárním zdrojům této práce.

Mezi dalšími autory zabývajícími se odpovědností velitele, na jejichž texty v této práci odkazuji, mohu jmenovat například britského experta na mezinárodní trestní právo profesora Iliase Bantekase, bývalého prokurátora amerických ozbrojených sil a veterána vietnamské války docenta Garyho D. Solise nebo další bývalého člena americké armády soudce Evana J. Wallacha. A při výčtu nejdůležitějších zdrojů této práce nesmím zapomenout ani na autora komentáře k čl. 28 Římského statutu, jímž je německý profesor Kai Ambos.

Na tomto místě bych rád všem (i náhodným) čtenářům této práce popřál, aby jim čtení textu přineslo přesně to, co si od něj slibují. Na myšlenku zpracování doktríny odpovědnosti velitele jsem přišel během zahraničního pobytu na univerzitě ve slovinské Lublani. Mezi moje vyučující patřili lidé, kteří na vlastní kůži zažili ozbrojený konflikt na území bývalé Jugoslávie. Studium mezinárodního trestního práva tím pro mne získalo nový, do té doby nepoznaný rozměr. Teprve tehdy, když jsem měl možnost vyslechnout si rozličné osobní příběhy, jsem si uvědomil, jak důležitou funkci plní v dnešní době normy mezinárodního práva a jaké utrpení může způsobit jejich nerespektování. Doktrína odpovědnosti velitele mě konkrétně zaujala svojí jedinečnou povahou, která se zcela vymyká jiným typům odpovědnosti, s nimiž se lze setkat ať už ve vnitrostátním či mezinárodním trestním právu. Toto téma navíc doposud nebylo v českém jazyce téměř vůbec analyzováno ani zkoumáno, a tak je mým cílem zároveň přinést jeden z prvních přehledů doktríny odpovědnosti velitele v češtině.

## 2. Vymezení pojmu odpovědnosti velitele

Pro náležité porozumění doktríně odpovědnosti velitele je třeba nejprve vymezit, co se vlastně rozumí tím, hovoříme-li o odpovědnosti velitele. Je logické, že velitel, který spáchá některý zločin mezinárodního práva nebo se na jeho spáchání podílí ve formě spolupachatelství, organizátorství, návodu či pomoci, za svoje jednání trestně odpovídá. Stejně tak za něj odpovídá velitel v případě, kdy svým podřízeným spáchání zločinu přikázal. Trestní odpovědnost velitele, která je důsledkem některého z výše uvedených jednání nebo jednání velitele uvedeného v následujícím odstavci, bývá v literatuře někdy označována jako odpovědnost velitele v širším smyslu.<sup>1</sup>

Naproti tomu odpovědností velitele v užším smyslu se rozumí odpovědnost nadřízeného za zaviněné nezabránění podřízenému ve spáchání zločinu, nepřerušeni zločinu páchaného podřízeným, nepotrestání podřízeného pachatele zločinu či jeho nepředání k potrestání příslušnému orgánu. Tato práce je věnována analýze trestní odpovědnosti velitele v užším smyslu a v textu se tak budu (až na výslovně uvedené výjimky) zabývat pouze jí.

Na druhém místě je třeba vymezit, co se v názvu doktríny rozumí pojmem velitel. Tento termín může totiž evokovat možnost aplikace doktríny pouze na vojenské velitele. Odpovědnost velitele se však, jak si později ukážeme, týká též jiných nadřízených než jen vojenských velitelů. V anglickém jazyce proto v poslední době někteří autoři přešli z původního termínu „command responsibility“ na možná přesnější „superior responsibility“<sup>2</sup>, kterému v češtině odpovídá termín odpovědnost nadřízených. Někteří autoři však i nadále zůstali u termínu odpovědnost velitele<sup>3</sup>, neboť se jedná o

---

<sup>1</sup> Např. SOLIS, Gary D. *The Law of Armed Conflict : International Humanitarian Law in War*. New York : Cambridge University Press, 2010, s. 381-419. ISBN 978-0-521-87088-7. s. 381.

<sup>2</sup> Např. BANTEKAS, Ilias. *The Contemporary Law of Superior Responsibility*. The American Journal of International Law. Jul. 1999, Vol. 93, No. 3, s. 573 – 595. ISSN 0002-9300. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.jstor.org/stable/2555261>. Dále BANTEKAS, Ilias. *International Criminal Law*. 4<sup>th</sup>ed. Oxford : Hart Publishing, 2010. ISBN 978-1-84946-045-3. Dále AMBOS, Kai. *Superior Responsibility*. In CASSESE, Antonio; GAETA, Paola; JONES, John R. W. D. (eds.). *The Rome statute of the International Criminal Court : a commentary, Vol. I*. New York : Oxford University Press, 2002, s. 823 – 872. ISBN 0-19-924312-3.

<sup>3</sup> Např. METTRAUX, Guénaél. *The Law of Command Responsibility*. Oxford : Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-955932-9. Dále WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. *Command Responsibility*. In BASSIOUNI, M. Cherif (ed.). *International Criminal Law, Volume III : International Enforcement*. 3rd ed. Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 459 – 481. ISBN 978-90-04-16530-4. Dále SOLIS, Gary D., op. cit. 1. Dále též PARKS, William H. *Command Responsibility for War Crimes*.



termín v praxi zažitý a například Mettraux považuje oba termíny za významově totožné.<sup>4</sup> Shodně s tímto názorem je třeba oba termíny chápat i v kontextu této práce.

Doktrína odpovědnosti velitele prošla od konce druhé světové války do současnosti poměrně zásadním vývojem. Od přelomového rozsudku ve věci *Yamashita*, kterým vůbec poprvé došlo k odsouzení velitele na základě doktríny odpovědnosti velitele v užším smyslu, se přirozeně vyvíjely i jednotlivé podmínky, které rozhodují o vině či nevině obžalovaného velitele. Rozhodnutí vojenského tribunálu a Nejvyššího soudu USA v případě generála Yamashity obsahovala argumentaci, která měla za důsledek odsouzení velitele i přes to, že Yamashita pravděpodobně vůbec nic o protiprávním jednání svých podřízených netušil. Tato skutečnost poněkud snižuje hodnotu těchto přelomových rozhodnutí a někteří autoři dokonce tvrdí, že Yamashita byl odsouzen bez prokázání jeho zavinění, a tedy z titulu objektivní odpovědnosti.<sup>5</sup> Následný vývoj, který lze spatřovat zejména v upravení odpovědnosti velitele na mezinárodní smluvní úrovni a v podrobném popsání této doktríny judikaturou *ad hoc* tribunálů, však koncept založený těmito rozsudky naštěstí opustil. Poslední milník vývoje doktríny představuje přijetí Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

Odpovědnost velitele je tak dnes specifickou formou odpovědnosti nadřízeného za zločiny jeho podřízených, u které se vyžaduje zavinění a jejíž podmínky uplatnění jsou bohatě popsány v literatuře, judikatuře i v pramenech mezinárodního práva. Odpovědnost velitele je právně zakotvena v právních rádech mnoha států<sup>6</sup>, na mezinárodní úrovni pak v čl. 86 a 87 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z roku 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (dále jen „Dodatkový protokol I“), čl. 6 Návrhu kodexu o trestných činech proti míru a bezpečnosti lidstva z roku 1996, čl. 7 odst. 3 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (dále jen „Statut ICTY“), čl. 6 odst. 3 Statutu Mezinárodního trestního

---

Military Law Review. Fall 1973, Volume 62, s. 1-104. ISSN 0026-4040. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW:

[http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/Military\\_Law\\_Review/pdf-files/27508F~1.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/27508F~1.pdf).

<sup>4</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël, op. cit. 3, s. 17.

<sup>5</sup> Srov. výklad v kapitole 3.2.1 Případ generála Yamashity.

<sup>6</sup> Např. § 418 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dále pak např. trestní zákoníky Ázerbájdžánu, Běloruska, Estonska, Itálie, Španělska, Švédska, Ukrajiny či zákony pro trestání porušení mezinárodního trestního práva Bangladéše, Kanady, Francie, Německa, Lucemburska, USA viz HENCKAERTS, Jean-Marie; DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume II : Practice*. International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2005, s. 3733 – 3799. ISBN 0-521-83937-8. s. 3745 – 3751.

tribunálu pro Rwandu (dále jen „Statut ICTR“) a čl. 28 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (dále jen „Římský statut“).<sup>7</sup> Všechny tyto předpisy zavazují velitele k povinnosti předejít porušení norem válečného práva jeho podřízenými a k povinnosti potrestat svoje podřízené, pokud k takovému porušení dojde.<sup>8</sup> Na tomto místě je však třeba poznamenat, že jednotlivé prameny upravují podmínky odpovědnosti velitele více či méně odlišně, v důsledku čehož nelze tyto podmínky považovat za zcela jasně a jednotně vymezené.<sup>9</sup> V tomto ohledu tak nejdůležitější sjednocující roli hrají výklad judikaturou *ad hoc* tribunálů a budoucí výklad judikaturou Mezinárodního trestního soudu.

Dle nejaktuálnější mezinárodní judikatury platí pro uplatnění odpovědnosti velitele následující podmínky:

- existence vztahu nadřízenosti a podřízenosti mezi velitelem a pachatelem zločinu podle mezinárodního práva,
- povědomí velitele o tom, že jeho podřízený připravuje, páchá, případně již spáchal zločin podle mezinárodního práva (jde o subjektivní složku, tedy zavinění velitele ve vztahu k opatření si informací o zločinech podřízených),
- velitelovo nesplnění povinnosti předejít spáchání zločinu podřízeným, případně mu spáchání zločinu zmařit, nebo zajistit vyšetřování a potrestání podřízeného pachatele zločinu (jde o objektivní složku, tedy jednání velitele, a to výlučně opomenutím),
- příčinná souvislost mezi opomenutím velitele a spáchaným zločinem podřízeného.<sup>10</sup>

Čl. 28 písm. b) bod ii) Římského statutu navíc vyžaduje ještě jednu podmínku pro odpovědnost civilních nadřízených. Touto podmínkou je požadavek, aby byl trestný

---

<sup>7</sup> K jednotlivým pramenům srov. výklad v kapitole 3.3 Kodifikace odpovědnosti velitele.

<sup>8</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. *Contemporary Law of Superior Responsibility*. op. cit. 2, s. 576.

<sup>9</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 824.

<sup>10</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić and Esad Landžo (Čelebići)*, Case No. IT-96-21-T, Trial Chamber Judgement, 16. 11. 1998. (dále jen *Rozsudek Čelebići*). odst. 346. Srov. dále ICTY. *Prosecutor v. Tihomir Blaškić*, Case No. IT-95-14-T, Trial Chamber Judgement, 3. 3. 2000. (dále jen *Rozsudek Blaškić*). odst. 291. Srov. dále ICTY. *Prosecutor v. Pavle Strugar*, Case No. IT-03-68-T, Trial Chamber Judgement, 31. 1. 2005. (dále jen *Rozsudek Strugar*). odst. 358. Srov. dále ICTR. *Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli*, Case No. ICTR-98-44A-T, Trial Chamber Judgement, 1. 12. 2003. (dále jen *Rozsudek Kajelijeli*). odst. 772. Srov. též ICC. *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Case No. ICC-01/05-01/08, Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges, 15. 6. 2009. (dále jen *Potvrzení obvinění Bemba Gomby*). odst. 407.

čin podřízeného spáchán v rámci činnosti fakticky spadající do pravomoci a pod kontrolu nadřízeného, což v případě vojenských velitelů Římský statut nevyžaduje. K této odchylce od dosavadní právní úpravy, kdy pro civilní a vojenské nadřízené platily shodné podmínky odpovědnosti, došlo během římské konference na popud Spojených států amerických. Zástupkyně USA na konferenci tento pozměňovací návrh zdůvodnila následovně:

„Civilní nadřízení jsou odpovědni jen za jednání podřízených učiněné v rámci výkonu pracovních povinností, a nikoli za jednání, jež podřízení učinili mimo pracoviště na svoji vlastní odpovědnost, zatímco vojenští velitelé jsou odpovědni za jim podřízené ozbrojené jednotky za všech okolností.“<sup>11</sup>

Původní návrh respektoval dosavadní právní úpravu<sup>12</sup>, avšak jak se lze dopátrat z oficiálních zápisů jednání konference a zprávy Pracovní skupiny k obecným zásadám trestního práva, výsledné znění čl. 28 Římského statutu je důsledkem „rozsáhlých novelizací a představuje poměrně křehký kompromis.“<sup>13</sup>

Z této dvoukolejnosti odpovědnosti vojenských velitelů a civilních nadřízených zavedené Římským statutem vyplývá též potřeba zařazení obviněného do jedné z těchto kategorií před samotným uplatněním zbývajících podmínek. Ohledně čtvrté podmínky, tedy příčinné souvislosti mezi opomenutím velitele, je nutno podotknout, že až do přijetí Římského statutu se o ní v literatuře i judikatuře vedly spory. Jak bude ukázáno níže, *ad hoc* tribunály příčinnou souvislost za podmínku odpovědnosti velitele nepovažovaly, i když někteří autoři byli opačného názoru. Ze znění čl. 28 Římského statutu (konkrétně z výrazu „v důsledku“) je však zřejmé, že příčinná souvislost mezi

---

<sup>11</sup> *United Nations Conference of the Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 June 1998, Official Records, Volume II : Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole.* New York : United Nations, 2002. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings\\_v2\\_e.pdf](http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v2_e.pdf). (dále jen *Protokoly římské konference, 2. díl*). s. 137, odst. 68.

<sup>12</sup> Dokument A/CONF.183/2 *Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court in United Nations Conference of the Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 June 1998, Official Records, Volume III : Reports and other documents.* New York : United Nations, 2002. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings\\_v3\\_e.pdf](http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v3_e.pdf). (dále jen *Protokoly římské konference, 3. díl*). s. 32. Dokument obsahuje původní návrh přípravné komise, který víceméně kopíruje obdobná ustanovení Statutů ICTY a ICTR.

<sup>13</sup> Dokument A/CONF.183/C.1/WGGP/L.4 *Report of the Working Group on General Principles of Criminal Law*, pozn. č. 57 in *Protokoly římské konference, 3. díl*. op. cit. 12, s. 255.

podmínky odpovědnosti velitele nově nepochybně patří, což potvrdil též Mezinárodní trestní tribunál ve svém rozhodnutí ve věci *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*.<sup>14</sup>

V literatuře se též vedou spory o to, zda je odpovědnost velitele odpovědností za spolupachatelství<sup>15</sup>, či zda se jedná o *sui generis* formu trestní odpovědnosti.<sup>16</sup> Skutečnost, že odpovědnost velitele vyžaduje mimo jiné existenci právní povinnosti velitele vůči podřízenému pachateli zločinu, povědomí velitele o existenci této povinnosti a jeho zaviněné porušení této povinnosti, svědčí spíše o platnosti druhého z uvedených názorů. Spolupachatelství se totiž vyznačuje osobním aktivním přispěním spolupachatele ke spáchání trestného činu<sup>17</sup>, kdežto odpovědnost velitele je odpovědností za opomenutí. Odpovědnost za spolupachatelství navíc vyžaduje, aby spolupachatelé měli úmysl spáchat zločin společným jednáním. Pouze v takovém případě by bylo možné velitele stíhat pro spolupachatelství na zločinu.<sup>18</sup> Odpovědnost velitele není ani odpovědností za jiné druhy trestné součinnosti, jako jsou organizátorství, návod, pomoc či členství v organizované zločinecké skupině, a nejde ani o odpovědnost za vydání protiprávního rozkazu.

Jedná se tedy skutečně o *sui generis* formu trestní odpovědnosti, která je vůči ostatním, výše zmíněným druhům trestní odpovědnosti subsidiární<sup>19</sup>, a stíhání na jejich základě má tedy před stíháním z titulu odpovědnosti velitele přednost. Subsidiarita odpovědnosti velitele je odůvodněna též skutečností, že bývá obvykle oproti jiným druhům odpovědnosti podstatně náročnější ji veliteli prokázat. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že jde o omisivní druh trestní odpovědnosti, u kterého je obzvláště obtížné dokázat obviněnému jeho zavinění.<sup>20</sup> V praxi může být občas problematické rozlišit, zda by měl být v konkrétním případě velitel stíhán pro svoje účastenství na zločinu či z titulu odpovědnosti velitele. Půjde například o situaci, kdy bude velitel v době spáchání činu přítomen buď přímo na místě činu nebo v jeho bezprostřední blízkosti, a přesto neučiní nic k jeho překažení. Posouzení, který druh odpovědnosti se

---

<sup>14</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 407.

<sup>15</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. op. cit. 8, s. 577: „Čínská, francouzská nebo lucemburská národní právní úprava pokládá odpovědnost velitele za spolupachatelství. Totéž však nelze říci o právu mezinárodním.“

<sup>16</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 38; AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 852.

<sup>17</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. *International Criminal Law*. op. cit. 2, s. 79.

<sup>18</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 852.

<sup>19</sup> Srov. SCHABAS, William A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. New York : Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-956073-8. s. 459. Srov. též AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 854. Srov. též *Rozsudek Blaškić*. op. cit. 10, odst. 337.

<sup>20</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 840.

uplatní, pak bude záležet na okolnostech případu. U účastenství se vyžaduje praktická asistence, povzbuzení či morální podpora pachateli, kdežto u odpovědnosti velitele pouze nesplnění velitelské právní povinnosti zabránit zločinům podřízených.<sup>21</sup>

Odpovědnost velitele patří mezi čistě omisivní formy trestní odpovědnosti, neboť může nastat pouze v případě velitelského opomenutí splnit svoji povinnost. Jak judikoval Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (dále jen „ICTY“), velitel neodpovídá za ten zločin, který spáchal jeho podřízený, nýbrž právě a jen za svoje opomenutí.<sup>22</sup> To znamená, že odpovědnost velitele lze považovat za samostatný specifický zločin podle mezinárodního práva, spočívající právě v opomenutí velitele vykonat náležitou kontrolu svých podřízených.<sup>23</sup> Dle Mettrauxe spočívá opomenutí velitele v tom, že velitel měl (nebo měl důvod mít) povědomí o hrozbě spáchání zločinu podřízeným nebo o tom, že podřízený zločin již spáchal. Dále měl velitel právní povinnost takovému činu podřízeného zabránit, respektive podřízeného pachatele potrestat nebo předat k potrestání příslušnému orgánu, a zatřetí měl reálnou možnost tak opravdu učinit.<sup>24</sup> Pokud pak přesto zločinu podřízeného nezabránil, respektive podřízeného nepotrestal nebo nepředal příslušnému orgánu k potrestání, porušil svoji povinnost jednat a bude za toto opomenutí trestně odpovědný. Nutno podotknout, že tímto svým aspektem je odpovědnost velitele v mezinárodním trestním právu zcela jedinečná, neboť jinak se v něm odpovědnost za opomenutí nevyskytuje.<sup>25</sup>

Doktrína odpovědnosti velitele je aplikovatelná na porušení povinnosti velitele týkající se zločinů podřízených, ke kterým došlo v rámci ozbrojeného konfliktu, a to jak mezinárodního, tak vnitrostátního.<sup>26</sup> Mettraux se ve své knize zabývá možností uplatnění doktríny také v období míru. Nejprve podotýká, že žádný judikát podporující možnost aplikace doktríny v období míru dosud nevznikl, a že odpovědnost velitele

---

<sup>21</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 88.

<sup>22</sup> ICTY. *Prosecutor v. Milorad Krnojelac*, Case No. IT-97-25-A, Appeals Chamber Judgement, 17. 9. 2003. (dále jen *Odvolačí rozsudek Krnojelac*). odst. 171: „nelze nevyzdvihnout skutečnost, co se odpovědnosti velitele týče, že obviněný není obviněn za spáchání trestných činů svých podřízených, nýbrž za svoje opomenutí vykonat jako velitel svoji povinnost a zabránit jejich spáchání.“

<sup>23</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 851.

<sup>24</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 46.

<sup>25</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 850.

<sup>26</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović, Mehmed Alagić and Amir Kubura*, Case No. IT 01 47 PT, Decision on Interlocutory Appeal Challenging Jurisdiction in Relation to Command Responsibility, 16. 7. 2003. (dále jen *Předběžné rozhodnutí Hadžihasanović*). odst. 11 – 31. Srov. též ICTY. *Prosecutor v. Radoslav Brđanin*, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber Judgement, 1. 9. 2004. (dále jen *Rozsudek Brđanin*). odst. 275.

teoreticky přichází v úvahu pouze ve válečném období. Poté však dochází k zjištění, že žádný z dosavadních judikátů týkajících se doktríny tuto možnost nevyklučuje a navíc došlo k odsouzení velitelů z titulu odpovědnosti velitele pro zločin genocidy nebo zločiny proti lidskosti, které válečný stav nevyžadují. Z toho Mettraux usuzuje, že odpovědnost velitele by se dala uplatnit též v období míru.<sup>27</sup>

Pro určení odpovědnosti velitele je třeba také náležitě vymezit, za jaké zločiny podřízených jej lze stíhat. Okruh zločinů, za jejichž spáchání velitel odpovídá, musí být v každém případě vymezen tím právním systémem, v rámci jehož jurisdikce je vedeno trestní stíhání velitele.<sup>28</sup> Pokud je tedy velitel stíhán vnitrostátními orgány, uplatní se vnitrostátní právní úprava. Velitelé, kteří byli stíháni před ICTY, odpovídali v souladu s čl. 7 odst. 3 Statutu ICTY jen za zločiny vymezené v čl. 2 až 5 Statutu ICTY. Ti velitelé, kteří budou stíháni na základě čl. 28 Římského statutu, odpovídají v souladu s tímto článkem za zločiny podřízených dle čl. 6 až 8 Římského statutu<sup>29</sup> (tedy za zločin genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a po ratifikaci čl. 8bis dostatečným množstvím smluvních stran a schválením jurisdikce Mezinárodního trestního soudu smluvními stranami též za zločin agrese).

Velitele lze stíhat jen pro dokonané zločiny.<sup>30</sup> Pokud tedy jeho podřízený zločin pouze připravoval nebo se o něj pokusil, velitel za jeho jednání není trestně odpovědný. Zde je však důležité podotknout, že velitel je povinen učinit veškerá potřebná a opodstatněná opatření již proti jednání podřízených naplňujících znaky přípravy zločinu, pokud se o tomto jednání včas dozvěděl. Pokud však jednání podřízených nikdy nedosáhne stadia dokonání, nelze velitele shledat odpovědným.

Jednání velitele může být ve formě úmyslu nebo vědomé nedbalosti.<sup>31</sup> Odpovědnost velitele je tak jediným případem přípustnosti odpovědnosti za jednání učiněné z nedbalosti v mezinárodním trestním právu. V souladu s čl. 30 Římského statutu se pro trestní odpovědnost obviněného vyžaduje úmysl, není-li stanoveno jinak. Jedinou výjimku představuje právě čl. 28 Římského statutu o odpovědnosti

---

<sup>27</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 97 a 98.

<sup>28</sup> Srov. tamtéž, s. 131.

<sup>29</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 407 a 411.

<sup>30</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 79 a 131.

<sup>31</sup> Srov. tamtéž, s. 132.

nadřízených. Ambos považuje za paradoxní, že velitel může odpovídat za úmyslné jednání jeho podřízených v důsledku svého jednání nedbalostního.<sup>32</sup>

Velitele lze stíhat pouze za zločiny jeho podřízených a velitel tudíž neodpovídá za přestupky spáchané podřízenými nebo za jejich disciplinární provinění. ICTY v některých případech připustil, že je možné velitele stíhat také pro zločiny spáchané třetími osobami.<sup>33</sup> Šlo o případy, kdy podřízení velitele byli účastníky těchto činů ve formě návodu nebo pomoci. K tomuto stanovisku lze skutečně dospět pomocí doslovného výkladu čl. 7 odst. 3 Statutu ICTY a extenzivního výkladu v něm obsaženého termínu „spáchat takový čin“. Dle Mettrauxe však tento úsudek výrazně naráží na skutečnost, že velitel zpravidla nevykonává nad třetími osobami efektivní kontrolu a pravomoc, a tedy ani nemá povinnost zabránit jejich trestné činnosti.<sup>34</sup> V takové situaci tudíž nemůže dojít ke splnění první ani třetí podmínky pro uplatnění odpovědnosti velitele.

---

<sup>32</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 853.

<sup>33</sup> Jedná se o tato rozhodnutí: ICTY. *Prosecutor v. Naser Orić*, Case No. IT-03-68-T, Trial Chamber Judgement, 30. 6. 2006. (dále jen *Rozsudek Orić*). odst. 300 – 302. ICTY. *Prosecutor v. Naser Orić*, Case No. IT-03-68-A, Appeals Chamber Judgement, 3. 7. 2008. (dále jen *Odvolací rozsudek Orić*). odst. 21. ICTY. *Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić*, Case No. IT-02-60-A, Appeals Chamber Judgement, 9. 5. 2007. (dále jen *Odvolací rozsudek Blagojević*). odst. 279 – 285. ICTR. *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze*, Case No. ICTR-99-52-A, Appeals Chamber Judgement, 28. 11. 2007. (dále jen *Odvolací rozsudek Nahimana*). odst. 485.

<sup>34</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 135 – 147, včetně referencí tam uvedených.

### 3. Vývoj odpovědnosti velitele

#### 3.1 Historické kořeny

Původy doktríny odpovědnosti velitele lze vypátrat až ve středověku. Nařízení pro armádu francouzského krále Karla VII. Vítězného z poloviny 15. století obsahovala ustanovení o odpovědnosti kapitána či plukovníka, který nepotrestá či se pokusí krýt trestný čin spáchaný členem jeho jednotky. Takový kapitán či plukovník měl být potrestán, jako by čin spáchal sám.<sup>35</sup> Již roku 1474 pak došlo k mezinárodnímu soudnímu procesu s rytířem Peterem von Hagenbachem. Proces byl konán na podnět rakouského arcibiskupa, o vině rozhodovalo 28 soudců pocházejících z různých částí Svaté říše římské a Hagenbach byl shledán vinen, zbaven všech titulů a popraven pro trestné činy plenění a vraždy, k jejichž spáchání došlo pod jeho velením, ačkoli jim byl Hagenbach jako rytíř povinen zabránit.<sup>36</sup> Obdobně roku 1851 potvrdil Nejvyšší soud USA rozhodnutí nižší instance ohledně odpovědnosti plukovníka Davida D. Mitchella za zločiny spáchané během tažení v Mexiku roku 1846, i když v tomto případě šlo o občanskoprávní odpovědnost.<sup>37</sup>

Trestní odpovědnost velitelů za nezabránění trestným činům či za nepotrestání jejich viníků, pokud toho byli schopni, navrhoval ve svém díle již Grotius.<sup>38</sup> Ke konci 18. století začala odpovědnost velitele v různých formách pronikat též do vojenských manuálů a armádních nařízeních na území USA. Bylo tomu v čl. 11 válečného nařízení státu Massachusetts z roku 1775, v čl. 12 amerického válečného nařízení z téhož roku a v jeho následujících vydáních z let 1776 a 1806.<sup>39</sup> Nejednalo se však ještě o trestní odpovědnost velitele, tak jak ji chápeme dnes. Roku 1863 došlo během americké občanské války k přijetí tzv. Lieberova zákoníku.<sup>40</sup> Ten nahradil dosavadní nařízení z roku 1806 a byl podkladem pro mnohé následující psané prameny válečného práva, mimo jiné též pro Haagské úmluvy z roku 1907.<sup>41</sup> Lieberův zákoník obsahoval ve svém

---

<sup>35</sup> Srov. WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. op. cit. 3, s. 459.

<sup>36</sup> Srov. PARKS, William H. op. cit. 3, s. 4-5.

<sup>37</sup> Srov. tamtéž, s. 6-7.

<sup>38</sup> Srov. WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. op. cit. 3, s. 459.

<sup>39</sup> Srov. PARKS, William H. op. cit. 3, s. 5-6.

<sup>40</sup> *General Orders No. 100, Instruction for the Government of United States Armies in the Field*, z 24. dubna 1863. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://avalon.law.yale.edu/19th\\_century/lieber.asp](http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp).

<sup>41</sup> Srov. WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. op. cit. 3, s. 460.



čl. 71 odpovědnost velitelů za nařizování trestných činů a podněcování k trestným činům a nezakládá tak ještě trestní odpovědnost velitele v užším smyslu.

Také některé předválečné prameny mezinárodního práva obsahovaly náznaky odpovědnosti velitele. Čl. 1 Řádu války pozemní tvořícího přílohu Haagské úmluvy IV z roku 1907<sup>42</sup> obsahoval podmínky, které ozbrojené síly musely splňovat, aby jim byla přisouzena plná práva válčící strany. Jednou z těchto podmínek byl požadavek toho, aby ozbrojeným silám bylo veleno osobou odpovědnou za své podřízené. Obdobně čl. 19 Haagské úmluvy X z roku 1907<sup>43</sup> obsahoval povinnost velitelů zajistit dodržování požadavků této úmluvy, stejně jako dodržování instrukcí jejich vlády a obecných zásad, na kterých úmluva spočívá. Konečně pak čl. 43 již zmíněného Řádu války pozemní vyžadoval po veliteli ozbrojených sil na okupovaném území, aby učinil veškerá opatření v rámci jeho pravomoci k obnově a maximálnímu možnému zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti, za současného respektování právního řádu platného na tomto území.<sup>44</sup>

S ohledem na hrůzy první světové války začalo být čím dál jasnější, že osoby podílející se na civilním či vojenském velení by měly být zárukou náležitého chování těch, kteří jsou jim podřízeni. Komise ustanovená vítěznými mocnostmi k potrestání německých válečných představitelů mimo jiné zaujala postoj, že by měly tyto osoby odpovídat za zločiny svých podřízených, lze-li u nich nalézt zároveň existenci pravomoci zasáhnout, povědomí o zločinech podřízených a nezabránění těmto zločinům. Přes nesouhlas Spojených států a Japonska s tímto postojem německý Nejvyšší soud v Lipsku přinejmenším připustil existenci odpovědnosti vojenských velitelů. Došlo k tomu například v případě Emila Müllera, který byl jako velitel zajateckého tábora osvobozen díky svojí snaze o vylepšení podmínek vězňů a díky informování svých nadřízených o mizerných podmínkách v táboře, čímž dle soudu přenesl svoji odpovědnost právě na tyto nadřízené.<sup>45</sup>

---

<sup>42</sup> Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. Haag, 1907. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/195>.

<sup>43</sup> Convention (X) for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention. Haag 1907. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=E5397A0FB560D0A9C12563CD002D6832&action=openDocument>.

<sup>44</sup> PARKS, William H. op. cit. 3, s. 11.

<sup>45</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. op. cit. 8, s. 573.

## 3.2 Potrestání zločinců po 2. světové válce

### 3.2.1 Případ generála Yamashity

Teprve poválečný soudní proces s generálem japonské armády Tomoyuki Yamashitou měl za důsledek vznik prvního rozhodnutí založeného na doktríně odpovědnosti velitele v užším smyslu.<sup>46</sup> Jedná se sice o dva rozsudky vnitrostátní povahy, neboť nebyly vydány tribunálem zřízeným podle mezinárodního práva, jejich vliv na následný vývoj doktríny odpovědnosti velitele na mezinárodní úrovni je však natolik podstatný, že jej nelze pominout.

Generál Yamashita byl krátce před skončením 2. světové války ustanoven velitelem japonské armády na Filipínách. V prosinci roku 1944 přemístil velitelství z hlavního města Manily o 200 kilometrů severněji do horské oblasti Baguio. Na počátku února 1945 jednotky Spojených států dosáhly Manily, o měsíc později již bylo město pod jejich kontrolou a většina příslušníků japonských námořních sil bránících město byla zabita. Během bojů došlo k ohromným ztrátám na životech civilních obyvatel Manily. Japonští obránci zabili přes 8000 civilistů, téměř 500 osob bylo znásilněno a tisíce dalších byli týráni či poraněni.<sup>47</sup> K dalším zločinům došlo též v provincii Batangas a na zbytku ostrova Luzon, přičemž tyto oblasti spadaly pod velící pravomoc generála Yamashity.

Po skončení války a zajetí Yamashity byla Američany zřízena vojenská komise k vedení procesu s generálem Yamashitou, která nakonec 7. prosince 1945 vynesla rozsudek<sup>48</sup>, kterým generálovi uložila trest smrti. Základem pro odsouzení Yamashity bylo to, že došlo ke spáchání velkého množství zločinů a zvěrstev ze strany příslušníků japonské armády pod jeho velením. Tyto zločiny byly spáchány vůči občanům Spojených států amerických, jejich spojencům a obyvatelům závislého území. K páchaní zločinů nedocházelo pouze sporadicky, nýbrž v mnoha případech na něj metodicky dohlíželi japonští důstojníci a poddůstojníci. A během tohoto období

---

<sup>46</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 825.

<sup>47</sup> Srov. LANDRUM, Bruce D. *The Yamashita War Crimes Trial : Command Responsibility Then and Now*. Military Law Review. Summer 1995, Volume 149, s. 293-301. ISSN 0026-4040. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/Military\\_Law\\_Review/pdf-files/277875~1.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/277875~1.pdf). s. 295.

<sup>48</sup> *United States v. Tomoyuki Yamashita*, United States Military Commission, Manila, 8. 10. 1945 – 7. 12. 1945.

Yamashita selhal v zajištění efektivní kontroly svých podřízených tak, jak si vyžadovaly okolnosti.<sup>49</sup>

Yamashita podal stížnost k Nejvyššímu soudu USA, který se však ve svém rozhodování omezil na pouhé procedurální záležitosti a který posléze svým rozsudkem ze dne 4. února 1946<sup>50</sup> původní rozsudek vojenské komise potvrdil.<sup>51</sup> Yamashita byl dne 23. února 1946 oběšen, jeho odsouzení však nezůstalo bez odezvy a je do dnešního dne předmětem kritiky. Již soudci Nejvyššího soudu USA Murphy a Rutledge, rozhodující v této věci, se ve svých disentech<sup>52</sup> zabývali skutečností, že Yamashita v době, ve které mělo dojít k zločinům jeho podřízených a kdy tedy došlo k zanedbání jeho povinnosti zabránit jim v páchání zvěrstev, již nad nimi fakticky žádnou pravomoc neměl. Americká armáda totiž odstříhla veškeré komunikační prostředky mezi ústředím na severu a hlavním městem. Yamashita navíc výslovně přikázal vojákům v Manile opustit město, přičemž jen 1 600 z nich tento rozkaz respektovalo. Zbýlých 20 000 příslušníků námořnictva zůstalo na místě, bránilo se americké ofenzivě a v přímém rozporu s Yamashitovými rozkazy páchalo zločiny na civilním obyvatelstvu.<sup>53</sup> Yamashita neměl ani příliš času od svého ustanovení velitelem okupovaného území na seznámení se se situací na ostrovech a ihned musel čelit ničivé útočné síle americké armády. Landrum tvrdí, že Yamashita měl tu smůlu, že se „nacházel v nesprávný čas na nesprávném místě, aniž by tušil, že bude souzen na základě do té doby nejpřísnějšího pojetí odpovědnosti velitele za činy jeho podřízených.“<sup>54</sup>

Kritika se tak nesoustředila na doktrínu odpovědnosti velitele jako takovou, nýbrž na způsob jejího uplatnění ve vztahu k Yamashitovi. Soudce Murphy ve svém disentu potvrzuje skutečnost, že za určitých okolností velitelé odpovídají za zločiny spáchané jejich podřízenými. V případě generála Yamashity však dle jeho názoru nebylo prokázáno jakékoli zavinění na straně obviněného, nebylo provedeno potřebné

---

<sup>49</sup> *Trial of General Tomoyuki Yamashita*. In *Law Reports of Trials of War Criminals*. Selected and Prepared by the United Nations War Crimes Commission. Volume IV. London : His Majesty's Stationery Office, 1948, s. 1 – 96. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/Law-Reports\\_Vol-4.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-4.pdf). s. 35.

<sup>50</sup> *Yamashita v. Styer, Commanding General, U.S. Army Forces, Western Pacific*. Case No. 327 U.S. 1 (1946), U.S. Supreme Court, 4. 2. 1946.

<sup>51</sup> Jak rozsudek vojenské komise, tak rozsudek Nejvyššího soudu USA jsou částečně k dispozici v *Trial of General Tomoyuki Yamashita*, op. cit. 49. Obě rozhodnutí dále společně citovány též jako *Rozsudek Yamashita*.

<sup>52</sup> *Trial of General Tomoyuki Yamashita*. op. cit. 49, s. 49-75.

<sup>53</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 825.

<sup>54</sup> LANDRUM, Bruce D. op. cit. 47, s. 294.

vyšetřování osob přímo odpovědných za spáchané zločiny, které by mohlo pomoci prokázat, že o nich obviněný věděl. Místo toho došlo k odsouzení na základě pochybné úvahy, že došlo-li k tak rozsáhlému počtu zločinů a byl-li Yamashita velitelem ozbrojených sil, je vinen pro zanedbání svojí povinnosti.<sup>55</sup> Murphy kritizoval též nedodržení práva na spravedlivý proces zaručeného pátým dodatkem americké ústavy<sup>56</sup>, v čemž ho podpořil též soudce Rutledge, který to komentoval slovy „nemohu souhlasit ani s nepřímým odchýlením se od tohoto nezrušitelného práva.“<sup>57</sup>

*Rozsudek Yamashita* je široce kritizován též v literatuře, ovšem existují také jeho zastánci. Mnozí autoři zastávají i přes kritiku rozsudku názor, že tento slouží jako významný precedent. Mettraux například tvrdí, že generál byl odsouzen na základě objektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti, u níž se nevyžaduje zavinění obviněného, neboť to Yamashitovi nebylo spolehlivě prokázáno.<sup>58</sup> Rozsudek je však dle něj třeba považovat za precedenční z hlediska následujícího vývoje doktríny odpovědnosti velitele v rámci mezinárodního práva, i když ne z důvodu argumentace použité vojenskou komisí a Nejvyšším soudem USA k definici prvků odpovědnosti velitele, nýbrž pouze proto, že se jedná o první odsouzení velitele z titulu trestní odpovědnosti za činy spáchané vojáky pod jeho velením.<sup>59</sup> Obdobně Ambos podotýká, že by se neměla přehlížet precedenční hodnota rozhodnutí, přestože se nelze ubránit dojmu, že jde o „směs právně technických chyb, kritizovaných především v disentu soudce Rutledge, a ideologické a rasové zaujatosti, která závažně podřívá jeho právní a nade vše morální hodnotu.“<sup>60</sup>

Ze zastánců rozhodnutí pak například Parks tvrdí, že jeho hodnota spočívá především v uznání existence velitelovy povinnosti učinit veškerá opatření v rámci jeho pravomocí k zajištění souladu válečných operací s normami válečného práva. Dále vyzdvihuje fakt, že rozsudek spojuje s porušením této povinnosti vznik trestní odpovědnosti velitele. Parks také odmítá názor převládající u kritiků rozsudku, totiž že vojenská komise odsoudila Yamashitu z titulu objektivní (nebo též striktní)

---

<sup>55</sup> *Trial of General Tomoyuki Yamashita*, op. cit. 49, s. 54.

<sup>56</sup> Tamtéž, s. 49 – 50.

<sup>57</sup> Tamtéž, s. 54 a 75, v originále: „I cannot consent to even implied departure from that great absolute.“

<sup>58</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 7.

<sup>59</sup> Srov. tamtéž, s. 8.

<sup>60</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 827.

odpovědnosti.<sup>61</sup> Wallach a Marcus tento názor sdílejí a polemizují o tom, že „komise spíše považovala skutečnosti případu za natolik nehorázné, že se o nich generál Yamashita musel dozvědět a řídit je. Lze sice nesouhlasit s důkazy, na kterých odsouzení spočívalo, avšak závěry soudu nebyly žádnou novotou.“<sup>62</sup>

### 3.2.2 Norimberské vojenské tribunály

Po skončení 2. světové války došlo k vytvoření dvou mezinárodních vojenských tribunálů. První z nich byl zřízen v německém Norimberku, a to na základě Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Osy, jejíž součástí byla též Charta Mezinárodního vojenského tribunálu (dále jen „Londýnská charta“).<sup>63</sup> Mezinárodní vojenský tribunál měl sloužit k potrestání nejvyšších představitelů nacistického Německa a skutečně vedl proces s třídvaceti nejdůležitějšími politickými a armádními vůdci Třetí říše. Čl. 6 Londýnské charty obsahoval mimo jiné následující ustanovení:

„Vůdci, organizátoři, podněcovatelé a spolupachatelé, kteří se podíleli na tvorbě nebo provedení společného plánu nebo spiknutí, spočívajícího v páchání jakékoli výše zmíněné trestné činnosti [zločinů proti míru, válečných zločinů, zločinů proti lidskosti], odpovídají za veškerá jednání učiněná jakýmkoli osobami při plnění takového plánu.“

Londýnská charta tak předpokládala stíhání nacistických velitelů za trestné činy jejich podřízených, avšak Mezinárodní vojenský tribunál se bohužel odpovědností velitele zabýval pouze okrajově<sup>64</sup> a doktrínu k odsouzení některého z obviněných přímo nepoužil, neboť u jednotlivých obviněných došlo k naplnění závažnějších forem trestní odpovědnosti.

K většímu uplatnění doktríny tak došlo až během následujících dvanácti procesů před americkými vojenskými tribunály. Vojenské tribunály USA v Norimberku byly zřízeny na základě zmocnění v čl. 3 Zákona č. 10 spojenecké Kontrolní rady, o

---

<sup>61</sup> Srov. PARKS, William H. op. cit. 3, s. 37.

<sup>62</sup> WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. op. cit. 3, s. 465.

<sup>63</sup> *London Agreement of August 8<sup>th</sup> 1945 for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis a Charter of the International Military Tribunal*. Dostupné v *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume I. The Medical Case*. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/r/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-I.pdf](http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-I.pdf). (dále jen *The Medical Case*). s. ix a xi.

<sup>64</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 828.

potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti míru a proti lidskosti<sup>65</sup>, který umožňoval okupujícím mocnostem stíhat podezřelé válečné zločince v rámci jejich okupačních zón. Mezi nejvýznamnější kauzy, které se zabývaly podmínkami odpovědnosti velitele řešenými norimberskými tribunály, patří případy *Hostage*<sup>66</sup>, *High Command*<sup>67</sup>, *Medical*<sup>68</sup> a *Pohl*.<sup>69</sup>

Zákon č. 10 neobsahoval ustanovení, které by výslovně hovořilo o odpovědnosti velitele jako čl. 6 Londýnské charty. Tento zákon upravoval podmínky odpovědnosti ve svém čl. 2 odst. 2, kde se mimo jiné hovořilo o odpovědnosti za „c) schvalování páčání zločinů, d) spojení s projekty či podnikáními zapojenými do páčání zločinů, e) členství v organizacích či skupinách spojených s páčáním zločinů.“ Tribunály tedy jednotlivé obviněné neshledávaly vinnými přímo na základě doktríny odpovědnosti velitele, nýbrž její podmínky používaly pro usvědčení z některého z výše zmíněných důvodů. Obviněný Mummenthey tak byl odsouzen pro „členství v organizaci spojené s páčáním zločinů“<sup>70</sup> a obviněný Schroeder pro „zvláštní odpovědnost a účast na zločinech.“<sup>71</sup> U obviněných v případě *Hostages* se tribunál ani neobtěžoval konkretizovat, kterou formu odpovědnosti jim přisuzuje a učinil odkaz na všechny

---

<sup>65</sup> *Control Council Law No. 10, Punishment of Persons Guilty of War Crimes, Crimes Against Peace and Against Humanity*, Berlín, 20. 12. 1945. Dostupný v *The Medical Case*, op. cit. 63, s. xvi.

<sup>66</sup> *United States v. Wilhelm List et al. (The Hostage Case)*, United States Military Tribunal, Norimberk, 8. 7. 1947 – 19. 2. 1948. Informace o procesu a rozhodnutí dostupné v *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume XI. The High Command Case : continued. The Hostage Case*. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/r/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-XI.pdf](http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XI.pdf). (dále jen *The Hostages Case*).

<sup>67</sup> *United States v. Wilhelm Von Leeb et al. (The High Command Case)*, United States Military Tribunal, Norimberk, 30. 12. 1947 – 28. 10. 1948. Informace o procesu a rozhodnutí dostupné v *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume X. The High Command Case*. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/r/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-X.pdf](http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-X.pdf). (dále jen *The High Command Case*). Informace dostupné též v *The Hostage Case*, op. cit. 66.

<sup>68</sup> *United States v. Karl Brandt et al. (The Medical Case)*, United States Military Tribunal, Norimberk, 25. 10. 1946 – 20. 8. 1947. Informace o procesu a rozhodnutí dostupné v *The Medical Case*, op. cit. 63 a *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume II. The Medical Case : continued*. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/r/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-II.pdf](http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-II.pdf). (dále jen *The Medical Case : continued*).

<sup>69</sup> *United States v. Oswald Pohl et al.*, United States Military Tribunal, Norimberk, 13. 1. 1947 – 3. 11. 1947. Informace o procesu a rozhodnutí dostupné v *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume V. The Rusha Case : continued. The Pohl Case*. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/r/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-V.pdf](http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-V.pdf). (dále jen *The Pohl Case*).

<sup>70</sup> Srov. *The Pohl Case*. op. cit. 69, s. 207 a 1056.

<sup>71</sup> *The Medical Case*. op. cit. 63, s. 11-15. A *The Medical Case : continued*. op. cit. 68, s. 217 a 298.

formy odpovědnosti obsažené v čl. 2 odst. 2 Zákona č. 10.<sup>72</sup> Stejně tak se tribunál zachoval i u obviněných v případě *High Command*.<sup>73</sup>

Podmínkami odpovědnosti velitele řeší především rozsudek v případě *High Command*. V něm soudci věnovali pozornost mimo jiné podmínce osobního zavinění velitele za zločiny jeho podřízených a vyřkli následující významné tvrzení, které bylo posléze inspirací například pro čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu I<sup>74</sup> nebo judikaturu ICTY:

„Trestní odpovědnost nelze jednotlivci připisovat pouze na základě skutečnosti, že je součástí armádní hierarchie. Musí zde být osobní zanedbání povinnosti. K tomu může dojít pouze v případě, že mu lze jednání přímo prokázat nebo že lze jeho selhání v náležitém dohledu nad podřízenými považovat za trestně relevantní nedbalost. Ve druhém případě musí jít o osobní opomenutí srovnatelné se svévolnou a nemorální lhostejností vůči jednání jeho podřízených v podstatě rovnající se schvalování takého jednání. Jakákoli odlišná interpretace mezinárodního práva by zdaleka přesahovala základní principy trestního práva uznávané civilizovanými národy.“<sup>75</sup>

V případě *Hostages* tribunál také zkoumal potřebné zavinění a usoudil, že pokud velitel obdrží věrohodné informace o zločinech jeho podřízených, pak platí domněnka, že si jich měl být vědom. Velitel dle tribunálu „nemůže přivřít oči nad tím, co se kolem něj odehrává a obhajovat svoji beztrestnost na základě skutečnosti, že netušil to, s čím měl povinnost se seznámit.“<sup>76</sup> Soudci zde uplatnili stejný rozsah zavinění, který nalezneme i u odpovědnosti velitele v čl. 28 písm. a) Římského statutu.<sup>77</sup> Rozsah zavinění vyžadovaný v tomto případě se lišil od případu *Yamashita* v tom směru, že k důkazu existence subjektivního povědomí velitele o trestných činech podřízených se vyžadovala reálná dostupnost konkrétních informací o zločinech. U generála Yamashity k tomu samému stačila objektivní existence rozsáhlé trestné činnosti podřízených.<sup>78</sup>

---

<sup>72</sup> *The Hostage Case*. op. cit. 66, s. 765, 769 a 772.

<sup>73</sup> *The High Command Case*. op. cit. 67, s. 13-14, 29, 36.

<sup>74</sup> DE PREUX, Jean. *Article 86 – Failure to act*. In SANDOZ, Yves; SWINARSKI, Christophe; ZIMMERMANN, Bruno (eds.). *Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions*. Geneva : International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, s. 1005 – 1016. ISBN 90-247-3460-6. s. 1014.

<sup>75</sup> *The Hostage Case*. op. cit. 66, s. 543-544.

<sup>76</sup> *The Hostage Case*. op. cit. 66, s. 1281.

<sup>77</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 429.

<sup>78</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 829.



Konečně v rámci případu *Pohl* došlo k rozšíření doktríny odpovědnosti velitele též na civilní kategorii nadřízených. Jeden z odsouzených Karl Mummenthey byl obchodním manažerem německé společnosti pro pozemní a kamenické práce<sup>79</sup>, jejíž závody měly charakter táborů nucených prací.<sup>80</sup> Také v případě *Medical* byl odsouzen civilní nadřízený, a to vedoucí zdravotnické služby Luftwaffe Oskar Schroeder, za pokusy na věznicích prováděné jeho podřízenými.<sup>81</sup>

### 3.2.3 Tokijský vojenský tribunál

Druhým poválečným mezinárodním vojenským tribunálem byl tzv. Tokijský tribunál. Ten byl založen Chartou Mezinárodního vojenského tribunálu pro Dálný východ (dále jen „Tokijská charta“)<sup>82</sup>, vydanou dekretem generála MacArthura dne 19. ledna 1946. Tokijská charta neobsahovala samostatné ustanovení o odpovědnosti velitele a tribunál ji stíhal s využitím ustanovení čl. 6 Tokijské charty o zákazu obhajoby výhradou uposlechnutí rozkazu.<sup>83</sup> Rozsah odpovědnosti velitele vymezený norimberskými vojenskými tribunály USA judikatura Tokijského tribunálu převzala a v některých ohledech navíc ještě rozšířila, obzvláště směrem k větší odpovědnosti civilních nadřízených.<sup>84</sup> Například co se týče povinnosti zajištění náležitých podmínek v zajateckých táborech, tribunál uvalil odpovědnost za nedostatečný dohled a kontrolu na vojenské i civilní nadřízené a současně se pokusil vytvořit jakýsi standard kolektivní odpovědnosti členů vládního kabinetu. Pokud měl dle Tokijského tribunálu člen vlády povědomí o špatném zacházení se zajatci, neučinil nic k ukončení takového zacházení a nadále zůstal členem vlády (a to i pokud péče o válečné zajatce nepatřila mezi jeho pravomoci), přebral tím vědomě odpovědnost za jakékoli budoucí zločiny na zajatcích, neboť jako člen vlády nesl kolektivní odpovědnost za ochranu válečných zajatců.<sup>85</sup>

---

<sup>79</sup> V originále „Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH“.

<sup>80</sup> Srov. *The Pohl Case*. op. cit. 69, s. 1051-1056.

<sup>81</sup> Srov. *The Medical Case : continued*. op. cit. 68, s. 210-217.

<sup>82</sup> *International Military Tribunal for the Far East Charter*. Tokyo, 19. 1. 1946. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml>.

<sup>83</sup> Srov. WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. op. cit. 3, s. 461.

<sup>84</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 830.

<sup>85</sup> Srov. *Judgment of 4 November 1948*, International Military Tribunal For the Far East, Tokyo, 4. 11. 1948, s. 39. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://werle.rewi.hu-berlin.de/tokio.pdf>.



Takto široce pojatou povahu odpovědnosti civilních nadřízených zkritizoval soudce Röling ve svém disentu. Mamoru Shigemitsu, který byl japonským ministrem zahraničí mezi lety 1943 a 1945, a Koki Hirota, který stejnou funkci zastával od roku 1933 do března 1936, byli odsouzeni pro neučinění dostatečných opatření k zabránění zločinům. Z důkazů vyplývalo, že Shigemitsu věděl o špatném zacházení se zajatci a dle názoru tribunálu měl trvat na zahájení vyšetřování až do té míry, kdy by z úmyslné nečinnosti příslušných vyšetřovacích orgánů vyvodil osobní důsledky a rezignoval. Hirota pak byl shledán odpovědným, přestože oslovil odpovědného ministra obrany. Soudce Röling byl toho názoru, že „tribunál by měl být velmi obezřetný, když shledává vinnými civilní vládní představitele za jednání armády na bitevním poli.“ Odpovědnost za opomenutí by dle něj navíc měla být uplatňována jen „ve velmi omezeném rozsahu.“<sup>86</sup>

### 3.3 Kodifikace odpovědnosti velitele

Po druhé světové válce došlo roku 1949 k přijetí čtyř Ženevských úmluv, které se staly základem mezinárodního humanitárního práva. Odpovědnost velitele však jejich součástí nebyla, a to i přestože již byla její existence doložena poválečnou judikaturou. Na následujících 30 let tak byla doktrína odpovědnosti velitele v podstatě umlčena. Vzhledem k probíhající studené válce se i jednotlivé státy zdráhaly stíhat své vysoké armádní představitele pro trestné činy jejich podřízených, neboť si dobře uvědomovaly možné politické dopady.<sup>87</sup> Především Spojené státy, které se tak usilovně zasadily o odsouzení generála Yamashity a nacistických představitelů, odmítly aplikovat doktrínu na svoje armádní velitele.

Dne 16. března 1968 došlo v rámci vietnamské války k masakru civilistů ve vesničce My Lai, během kterého americké ozbrojené síly zavraždily 504 místních obyvatel. Ve vesnici v tu chvíli nebyl přítomen jediný vietnamský voják a nebyla nalezena jediná zbraň. Během vyšetřování a následného procesu před vojenským soudem vyšlo najevo, že kapitán Ernest Medina, který útok na vesnici nařídil, byl během útoku ve vesnici přítomen a byl též po celou dobu v blízkém kontaktu s velitelem útoku, plukovníkem Williamem Calleyem. Vojenský soud však Medinu

---

<sup>86</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 831 a citace zde uvedené.

<sup>87</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. op. cit. 8, s. 574.

osvobodil pro nedostatek povědomí o zločinech, i když z výše uvedených okolností jednoznačně vyplývá, že o nich musel vědět.<sup>88</sup> Jediným potrestaným velitelem za masakr v My Lai byl zmíněný plukovník Calley, který však byl odsouzen pro nařízení zločinů.

### 3.3.1 Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám

První pokus o kodifikaci doktríny odpovědnosti velitele na mezinárodní úrovni tak proběhl až v rámci Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z 8. června 1977<sup>89</sup> (dále jen „Dodatkový protokol I“). Bantekas považuje přijetí Dodatkového protokolu I za významný posun v rámci vývoje doktríny odpovědnosti velitele, i když poukazuje na skutečnost, že teprve následkem občanských válek v bývalé Jugoslávii a Rwandě a aplikací doktríny *ad hoc* tribunály se ona doktrína dočkala uznání v současném mezinárodním trestním právu.<sup>90</sup>

Dodatkový protokol I zakomponoval odpovědnost velitele ve svém čl. 86 odst. 2. Ten stanoví:

„Skutečnost, že porušení Úmluv nebo tohoto Protokolu bylo spácháno podřízenou osobou, nezbavuje jeho nadřízené trestní nebo disciplinární odpovědnosti, a to podle toho, zda věděli nebo měli informace, které by jim umožňovaly za okolností existujících v té době dojít k závěru, že podřízená osoba spáchala nebo se chystá spáchat takové porušení, a jestliže neučinili všechna možná opatření v rámci svých možností k zabránění porušení nebo k jeho stíhání.“

K odpovědnosti velitele dle Dodatkového protokolu I musejí tedy být splněny tyto tři podmínky:

1. velitel byl nadřízeným vůči osobě, která spáchala porušení úmluv;
2. velitel si byl vědom toho, že došlo k porušení úmluv ze strany podřízených nebo se k němu schylovalo, anebo měl informace, které mu umožňovaly dojít k takovému závěru;

---

<sup>88</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 832.

<sup>89</sup> U nás účinný od 14. 8. 1990 a vyhlášený ve sbírce zákonů jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb., o vázanosti České a Slovenské federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977.

<sup>90</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. op. cit. 8, s. 575.

3. velitel neučinil všechna možná opatření v rámci svých možností k zabránění porušení úmluv nebo k jeho stíhání.<sup>91</sup>

Dodatkový protokol I hovoří o trestní nebo disciplinární odpovědnosti nadřízené osoby a výše uvedené podmínky tak lze aplikovat též na civilní nadřízené.<sup>92</sup> Čl. 86 odst. 2 je potřeba číst ve spojení s následujícím čl. 87<sup>93</sup>, který stanoví dodatečné povinnosti pro smluvní strany Dodatkového protokolu I. Smluvní strany mají zajistit plnění povinností stanovených čl. 87 prostřednictvím svých vojenských velitelů. Jedná se o povinnost:

- zabránit porušování úmluv<sup>94</sup> ze strany příslušníků ozbrojených sil,
- zajistit náležitý výcvik příslušníků ozbrojených sil a seznámit je s povinnostmi založenými úmluvami a
- učinit veškerá opatření k zabránění porušení těchto úmluv nebo potrestání osob, které se porušení úmluv dopustily v případě, že se velitel o tomto porušení dozví.

Vidíme, že první a třetí povinnost dle čl. 87 se vzájemně doplňují a navazují též na čl. 86 odst. 2.

Největší otázkou v rámci přípravy Dodatkového protokolu I týkající se odpovědnosti velitele bylo jakým způsobem pojmout druhou z podmínek odpovědnosti, tedy povědomí velitele o porušení úmluv ze strany jeho podřízených neboli prvek zavinění.<sup>95</sup> Ženevské úmluvy ani Dodatkový protokol I totiž neobsahují žádné ustanovení, z kterého by vyplývala trestní odpovědnost pro nedbalostní jednání. Formulace obsažená v anglickém znění čl. 86 odst. 2 (tj. formulace „informace, které by jim měly umožňovat“<sup>96</sup>) dle jednoho z delegátů poukazují na skutečnost, že postačí prokázání nedbalosti. De Preux nicméně argumentuje tím, že za trestnou lze v takovém případě považovat pouze tu nedbalost, která je „natolik závažná, že se vyrovná podlému

---

<sup>91</sup> Srov. DE PREUX, Jean. op. cit. 74, odst. 3543.

<sup>92</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 838.

<sup>93</sup> Srov. DE PREUX, Jean. op. cit. 74, odst. 3541.

<sup>94</sup> Úmluvami se rozumí Ženevské úmluvy a Dodatkový protokol I.

<sup>95</sup> Srov. DE PREUX, Jean. op. cit. 74, odst. 3541.

<sup>96</sup> V anglickém znění „information, which should have enabled them“. Ve francouzském znění je obsažená formulace „des informations leur permettant de conclure“, které odpovídá i český překlad tohoto ustanovení. Tuto diskrepanci mezi jednotlivými autentickými zněními lze vyřešit výkladem pomocí čl. 33 odst. 4 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, po němž dojdeme k závěru, že přednost by mělo dostat znění francouzské, srov. DE PREUX, Jean. op. cit. 74, odst. 3545.

úmyslu.<sup>97</sup> Dodatkový protokol I tak použil obdobný standard zavinění velitele jako ten obsažený v rozhodnutí amerického vojenského tribunálu v případě *High Command*.

První podmínka výrazné výkladové problémy nečiní a ani komentář k Dodatkovému protokolu I se jí nijak zvlášť nevěnuje. Podmínky výkonu efektivní (resp. faktické) kontroly nad podřízenými, postavení velitele v rámci armádní hierarchie a existence *de facto* či *de iure* vztahu nadřízenosti a podřízenosti totiž definovala až judikatura *ad hoc* tribunálů. Obdobné platí též pro třetí podmínku odpovědnosti velitele dle Dodatkového protokolu I. Zde je však třeba podotknout, že novější prameny práva vyžadují po veliteli učinění „potřebných“ (resp. „potřebných a opodstatněných“) opatření, zatímco dle Dodatkového protokolu I postačí opatření „možná“. Dle Ambose je však otázkou, zda mezi těmito výrazy vůbec existuje nějaký významový rozdíl.<sup>98</sup>

### 3.3.2 Návrh kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva

Již roku 1947 byla Komise pro mezinárodní právo OSN vyzvána Valným shromážděním k zahájení prací na návrhu kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva.<sup>99</sup> Roku 1954 byl na světě první návrh, který však odpovědnost velitele neobsahoval. Práce na návrhu byly přerušeny až do roku 1981, kdy byla přijata rezoluce Valného shromáždění, na jejímž základě měl být návrh opět rozpracován s ohledem na aktuálně dosažený stav vývoje mezinárodního práva.<sup>100</sup> Roku 1991 byl připraven první návrh, který již odpovědnost velitele upravoval ve svém čl. 12 a jehož znění se zcela shodovalo s čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu I.<sup>101</sup> V následujících letech komise pokračovala ve zdokonalování návrhu a současně se věnovala přípravám na založení orgánu, který by měl mezinárodní jurisdikci v trestních věcech. Tímto orgánem se posléze stal Mezinárodní trestní soud.

---

<sup>97</sup> DE PREUX, Jean. op. cit. 74, odst. 3541.

<sup>98</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 839

<sup>99</sup> Srov. *Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May – 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No. 10*. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/ilc/documentation/english/A\\_51\\_10.pdf](http://legal.un.org/ilc/documentation/english/A_51_10.pdf). (dále jen *Report of the ILC*). s. 15, odst. 30.

<sup>100</sup> Tamtéž, s. 15, odst. 32 – 34.

<sup>101</sup> Srov. *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. Titles and texts of articles adopted by the Drafting Committee: Parts One and Two; articles 1-26 - reproduced in A/CN.4/SR.2236 to SR.2237 and SR.2239 to 2241*. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a\\_cn4\\_1459.pdf](http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_1459.pdf). s. 191.

Roku 1996 byly výsledky komise prezentovány Valnému shromáždění. Návrh kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva z roku 1996 byl oproti návrhu z roku 1991 rozsahem výrazně stručnější, neboť komise takto chtěla docílit snadnějšího konsensu členských států OSN.<sup>102</sup> Návrh však nikdy nebyl přijat a kodex se tak nestal závazným pramenem mezinárodního práva na smluvní úrovni. Přesto nelze zanedbat minimálně jeho inspirativní a interpretační hodnotu. Z návrhu vycházel jak návrh Římského statutu, tak statuty *ad hoc* tribunálů. Odpovědnost velitele byla obsažena v jeho čl. 6, který zněl:

„Skutečnost, že zločin proti míru a bezpečnosti lidstva byl spáchán podřízeným, nezbavuje jeho nadřízené trestní odpovědnosti, pokud si byli vědomi nebo měli důvod si být za okolností existujících v té době vědomi, že podřízený spáchal nebo se chystal spáchat zločin, a jestliže neučinili všechna potřebná opatření v rámci svých pravomocí k zabránění zločinu nebo k jeho stíhání.“<sup>103</sup>

Můžeme si povšimnout, že návrh v podstatné části vycházel z čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu I. K jednomu rozdílu došlo u již zmíněné kvalifikace opatření, jež má velitel učinit. Nově se místo „možnosti“ vyžadovala jejich „potřebnost“. Druhou a významnější změnou byl posun u podmínky zavinění velitele. Dřívější formulace „měli informace, které by jim umožňovaly dojít k závěru“ se proměnila ve formulaci „měli důvod si být vědomi“. Dle komentáře Komise pro mezinárodní právo však obě výše zmíněné formulace mají naprosto stejný význam a komise se rozhodla použít tu druhou zmíněnou pouze pro zajištění objektivního posuzování podmínky zavinění velitele na úkor jejímu posuzování z pohledu subjektivního.<sup>104</sup>

### 3.3.3 Statuty *ad hoc* tribunálů

Statuty ICTY a ICTR byly součástí rezolucí Rady bezpečnosti OSN, na jejichž základě byly tyto *ad hoc* instituce zřízeny. Ač tedy nejde o primární prameny mezinárodního práva, bylo při jejich přípravě vyžadováno, aby obsahovaly pouze normy mezinárodního obyčejového práva, a proto je lze považovat za pokusy o kodifikaci mezinárodního trestního práva. Oba statuty mají velký význam též z toho důvodu, že jsou právním základem pro jurisdikci *ad hoc* tribunálů, jejichž judikatura je

---

<sup>102</sup> *Report of the ILC*, op. cit. 99, s. 16, odst. 46.

<sup>103</sup> Tamtéž, s. 25.

<sup>104</sup> Tamtéž, s. 26, odst. 5.

doposud nejrozsáhlejším a nejvýznamnějším pramenem pro studium doktríny odpovědnosti velitele. Proto je třeba zabývat se též jejich ustanoveními o odpovědnosti velitele. Oba statuty obsahují shodná ustanovení o odpovědnosti velitele, v Statutu ICTY je to jeho čl. 7 odst. 3, v Statutu ICTR pak čl. 6 odst. 3. Jejich znění je následující:

„Skutečnost, že kterýkoli čin uvedený v čl. 2 až 5 (resp. 2 až 4) tohoto Statutu byl spáchán podřízeným, nezbavuje jeho nadřízeného trestní odpovědnosti, pokud si byl vědom nebo měl důvod si být vědom, že podřízený se chystá spáchat nebo spáchal takový čin, a nadřízený neučinil potřebná a opodstatněná opatření k předejití takovým činům nebo k potrestání jejich pachatelů.“<sup>105</sup>

Jednotlivými podmínkami odpovědnosti velitele dle statutů *ad hoc* tribunálů je podrobně věnována následující kapitola, a tak není třeba se jimi na tomto místě výrazněji zabývat. Lze si snad jen povšimnout, že přestože je u nich patrná inspirace Dodatkovým protokolem I a návrhy zákona o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva, statuty přidávají k opatřením, jež se po veliteli vyžadují učinit, novou kvalifikaci, a to jejich opodstatněnost. Kromě toho odpadla podmínka, že velitel činí pouze taková opatření, která jsou v jeho pravomoci, čímž se odpovědnost velitelů zdánlivě ještě zpřísnila.<sup>106</sup>

### 3.3.4 Římský statut

Římský statut Mezinárodního trestního soudu byl přijat dne 17. července 1998 v rámci mezinárodní konference v Římě a v platnost vešel 1. července 2002. Jménem České republiky byl Římský statut podepsán v New Yorku dne 13. dubna 1999 a po vyslovení souhlasu Parlamentem a ratifikaci prezidentem došlo k uložení ratifikační listiny u deponitáře Statutu dne 21. července 2009 a následnému vyhlášení Statutu ve sbírce mezinárodních smluv.<sup>107</sup> Římský statut založil první univerzální mezinárodní orgán stíhající zločiny dle mezinárodního trestního práva. Judikatura Mezinárodního trestního soudu bude proto do budoucna patrně nejvýznamnějším prostředkem pro

---

<sup>105</sup> Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, dostupný z WWW: <[http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute\\_sept09\\_en.pdf](http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf)>.

Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, dostupný z WWW: <<http://www.unicttr.org/Portals/0/English%5CLegal%5CStatute%5C2010.pdf>>.

<sup>106</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 841.

<sup>107</sup> Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 84/2009 Sb. m. s., o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

sjednocování výkladu mezinárodního trestního práva, což bude platit i pro odpovědnost velitele. Ta je v Římském statutu obsažena v čl. 28 a oproti dosavadním pramenům práva se liší v tom, že důsledně rozlišuje mezi vojenskými veliteli a ostatními nadřízenými. Pro ty první platí poněkud přísnější podmínky odpovědnosti, neboť s velitelskou pozicí mohou být spojeny velmi výrazné pravomoci. Podrobněji se jednotlivým podmínkám věnuje pátá kapitola.

## 4. Odpovědnost velitele v judikatuře *ad hoc* tribunálů

Následující kapitola je věnována analýze judikatury *ad hoc* tribunálů zabývající se podmínkami uplatnění odpovědnosti velitele. Velmi významnou skutečností pro posouzení hodnoty a míry relevance této judikatury je fakt, že statuty *ad hoc* tribunálů vycházejí z norem mezinárodního obyčejového práva a stejně tak judikatura těchto institucí se snažila nalézat pouze platné mezinárodní obyčeje. Závěry učiněné na půdě *ad hoc* tribunálů budou mít dle mého názoru významný dopad též na budoucí judikaturu Mezinárodního trestního soudu ve věci odpovědnosti velitele. O tom svědčí i skutečnost, že v dosud jediném rozhodnutí týkajícím se odpovědnosti velitele podle Římského statutu, kterým je rozhodnutí o potvrzení obžaloby ve věci *Prosecutor v. Bemba Gombo*, přípravný senát Mezinárodního trestního soudu na judikaturu *ad hoc* tribunálů ve značném rozsahu odkazuje. Je však třeba si uvědomit, že Římský statut obsahuje určité odlišnosti od podmínek vymezených judikaturou *ad hoc* tribunálů. Tudíž bude praktické nejprve zmínit, jak podmínky odpovědnosti velitele vymezily *ad hoc* tribunály, a teprve poté se věnovat odpovědnosti velitele podle Římského statutu, jak činím v páté kapitole této práce.

První část analýzy judikatury *ad hoc* tribunálů bude zaměřena převážně na podmínky odpovědnosti platící pro trestní stíhání vojenských velitelů. Do této kategorie nadřazených patří nejen armádní velitelé, ale též velitelé kvazi-vojenských nebo polovojenských organizací, tedy například velitelé guerillových jednotek či velitelé v ozbrojených jednotkách povstalců.<sup>108</sup> Lze říci, že pro ostatní druhy nadřazených, tedy pro tzv. civilní nadřazené, platí velmi podobné podmínky odpovědnosti. Do kategorie civilních nadřazených lze zařadit především příslušníky politického vedení strany ozbrojeného konfliktu (státu či povstalců), ale též ostatní civilisty s *de facto* vlivem na rozhodování.<sup>109</sup> Je však třeba si uvědomit, že mezi touto kategorií nadřazených a vojenskými veliteli existují některé více či méně podstatné odlišnosti, a tak jim v závěru kapitoly věnuji samostatnou pasáž, v níž se těmto rozdílům věnuji. Výraznější potřebu rozlišování mezi civilními nadřazenými a vojenskými veliteli však založil až čl. 28 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.<sup>110</sup>

---

<sup>108</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 101.

<sup>109</sup> Srov. *Rozsudek Čelebići*. op. cit. 10, odst. 356 a 357.

<sup>110</sup> Srov. kapitoly 3 a 5.



Vůbec prvním novodobým případem řešícím odpovědnost velitele v mezinárodním trestním právu, se stal případ *Prosecutor v. Delalić et al.*, jenž proběhl na půdě Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, a který je známý též jako případ zajateckého tábora v Čelebići. Na základě událostí, ke kterým v tomto táboře došlo v průběhu roku 1992, byl obviněn a posléze též odsouzen k devítiletému odnětí svobody velitel tábora Zdravko Mucić. Mucić byl odsouzen mimo jiné pro spáchání neoprávněného omezení osobní svobody civilistů, zabití, vraždy, mučení či nelidského zacházení z titulu odpovědnosti velitele. Druhý v tomto případě obviněný velitel Zejnil Delalić byl tribunálem osvobozen.

Nejdůležitějším přínosem tohoto případu pro vývoj doktríny odpovědnosti velitele je skutečnost, že ICTY v něm vymezil tři základní podmínky, které musejí být vždy splněny, aby byl velitel trestně odpovědný za zločiny svých podřízených. Tyto podmínky a jejich jednotlivé prvky se přirozeně v dalším průběhu existence ICTY i ICTR upřesňovaly, ovšem jádro odpovědnosti velitele zůstalo od *Rozsudku Čelebići* nezměněno. Třemi základními podmínkami odpovědnosti velitele podle judikatury *ad hoc* tribunálů jsou:

1. vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi velitelem a pachateli zločinů,
2. povědomí velitele o tom, že jeho podřízení připravují zločin, popřípadě že jeho podřízení spáchali zločin,
3. neučinění potřebných a opodstatněných opatření k zabránění zločinům podřízených nebo k potrestání podřízených pachatelů.<sup>111</sup>

V další části čtvrté kapitoly se pokusím jednotlivé podmínky zvlášť rozebrat, přičemž přihlédnu též k vývoji a zpřesňování těchto podmínek v dalších kauzách řešených *ad hoc* tribunály. Rozhodnutí *ad hoc* tribunálů, až na výjimky, odmítly zařadit mezi podmínky odpovědnosti velitele příčinnou souvislost mezi opomenutím velitele a zločiny jeho podřízených. Tento přístup je však v literatuře kritizován, a tak je argumentaci *ad hoc* tribunálů i její kritice ze strany odborné literatury věnována samostatná podkapitola v závěru čtvrté kapitoly.

Mezi další významná rozhodnutí *ad hoc* tribunálů týkající se odpovědnosti velitele, která přispěla k vývoji a upřesnění doktríny, lze zařadit judikáty z případů *Prosecutor v. Blaškić*, *Prosecutor v. Orić*, *Prosecutor v. Strugar* a *Prosecutor v.*

---

<sup>111</sup> *Rozsudek Čelebići*, op. cit. 10, odst. 346.

*Hadžihasanović*. Tihomir Blaškić si odseděl devítiletý trest za svoje pochybení při etnických čistkách na bosenském obyvatelstvu v údolí řeky Lašvy. Naser Orić strávil dva roky ve vězení pro nezabránění smrti pěti srbských válečných zločinců a týrání jedenácti dalších. Pavle Strugar byl odsouzen k osmi letům odnětí svobody pro svoji roli na bombardování historického centra Dubrovníku zapsaného na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. A Enver Hadžihasanović strávil tři a půl roku za mřížemi pro obdobné jednání jako Naser Orić.

#### 4.1 Vztah nadřízenosti a podřízenosti

První podmínkou odpovědnosti velitele je existence určitého vztahu mezi ním a pachateli zločinů. Tento vztah se v literatuře a judikatuře označuje jako vztah nadřízenosti a podřízenosti.<sup>112</sup> Rozlišujeme mezi dvěma druhy vztahu nadřízenosti a podřízenosti. Tím prvním je *de iure* vztah, který vzniká na základě právní normy, a to buď přímo nebo zprostředkovaně jmenováním či volbou. Druhou variantou je pak *de facto* vztah nadřízenosti a podřízenosti, jehož existence je založena na faktických, osobních vazbách mezi obviněným velitelem a pachateli zločinů.<sup>113</sup> Mezi velitelem a podřízeným pachatelem tak nemusí existovat formální, právem založený vztah. Postačí, že takový vztah existuje pouze fakticky, přičemž jak velitel, tak jeho podřízený si existencí tohoto vztahu musejí být vědomi. To však neznamená, že se jednotliví aktéři vztahu nadřízenosti a podřízenosti musejí osobně znát. Velitel si však musí uvědomovat svou pozici nadřazenosti a autority a z toho pramenící povinnost zabránit zločinům svých podřízených.<sup>114</sup> Pro odpovědnost velitele není rozhodující, na jakém stupni v rámci armádní či jiné hierarchie se nadřízený velitel nachází.<sup>115</sup> Nemusí jít tedy o osobu pachatelům nejbližší nadřízenou, i když právě taková situace bude v praxi nejběžnější a pro obžalobu z hlediska důkazního břemene nejvýhodnější.<sup>116</sup> Není ani

---

<sup>112</sup> Anglicky „the superior-subordinate relationship“, francouzsky „le lien de subordination“.

<sup>113</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić and Esad Landžo (Čelebići)*, Case No. IT-96-21-A, Appeals Chamber Judgement, 20. 2. 2001. (dále jen *Odvolací rozsudek Čelebići*). odst. 192. Srov. též ICTR. *Prosecutor v. Ignace Bagilishema*, Case No. ICTR-95-1A-A, Appeals Chamber Judgement, 3. 7. 2002. (dále jen *Odvolací rozsudek Bagilishema*). odst. 50.

<sup>114</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 139.

<sup>115</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Sefer Halilović*, Case No. IT-01-48-T, Trial Chamber Judgement, 16. 11. 2005. (dále jen *Rozsudek Halilović*). odst. 61. Srov. též ICTY. *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zorav Vukovic*, Case No. IT 96 23 T, Trial Chamber Judgement, 22. 2. 2001. (dále jen *Rozsudek Kunarac*). odst. 399.

<sup>116</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 152.

vyloučeno, že by za zločiny vojáků odpovídalo více nadřízených na různém stupni hierarchie.

#### 4.1.1 Efektivní kontrola

Efektivní (nebo též faktická) kontrola<sup>117</sup> představuje základní, minimální podmínku, pomocí níž dochází k výkonu pravomoci velitele v rámci vztahu nadřízenosti a podřízenosti.<sup>118</sup> Bez existence efektivní kontroly velitele vůči podřízeným nelze vůbec uvažovat o jeho odpovědnosti na základě doktríny odpovědnosti velitele.<sup>119</sup> Velitel tedy musí mít efektivní kontrolu nad svými podřízenými, ať už jde o velitele *de iure* či *de facto*.<sup>120</sup> Efektivní kontrolou lze podle *ad hoc* tribunálů rozumět faktickou schopnost velitele zabránit podřízeným ve spáchání zločinů anebo faktickou schopnost velitele potrestat podřízené pachatele zločinů.<sup>121</sup> Mettraux k tomu dodává, že efektivní kontrola znamená „způsobilst a pravomoc vynucovat určité chování vůči osobám, které jsou podezřelé ze spáchání zločinu. Její součástí je pravomoc vyžadovat, očekávat a vynucovat poslušnost svých podřízených. Vztah nadřízenosti a podřízenosti, který těmto kritériím nevyhovuje, nelze považovat za relevantní z hlediska doktríny odpovědnosti velitele“.<sup>122</sup>

Existenci efektivní kontroly velitele je vždy nutno dokázat s ohledem na konkrétní okolnosti jednotlivého případu. Pravomoc, již vůči svým podřízeným velitel vykonává, musí být za daných okolností fakticky uskutečnitelná, a tedy skutečná.<sup>123</sup> Nepostačí jen teoretická či potenciální pravomoc velitele a její existenci nelze presumovat. Přestože prokázání skutečnosti, zda velitel měl efektivní kontrolu nad pachateli zločinů, bude záviset především na skutkových okolnostech daného případu, *ad hoc* tribunály se pokusily vytvořit určitý seznam indicií, které mohou naznačovat, že tomu tak skutečně bylo. Z nich lze uvést například:

---

<sup>117</sup> V anglickém jazyce „effective control“.

<sup>118</sup> Srov. *Rozsudek Halilović*, op. cit. 115, odst. 59.

<sup>119</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Bagilishema*, op. cit. 113, odst. 56.

<sup>120</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Čelebići*, op. cit. 113, odst. 196. Srov. též ICTY. *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović, Amir Kubura*, Case No. IT 01 47 A, Appeals Chamber Judgement, 22. 4. 2008. (dále jen *Odvolací rozsudek Hadžihasanović*.) odst. 20.

<sup>121</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Čelebići*, op. cit. 113, odst. 198. Srov. též *Odvolací rozsudek Bagilishema*, op. cit. 113, odst. 50.

<sup>122</sup> METTRAUX, Guénaël, op. cit. 3, s. 157.

<sup>123</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez*, Case No. IT 95 14/2-T, Trial Chamber Judgement, 26. 2. 2001. (dále jen *Rozsudek Kordić*.) odst. 422.

- okolnosti a formální požadavky, za nichž byl velitel uveden do svojí funkce,
- pravomoc vydávat rozkazy,
- pravomoc činit disciplinární opatření,
- skutečnost, že podřízení prokazují v přítomnosti velitele vyšší míru poslušnosti než za jeho nepřítomnosti,
- pravomoc požadovat po odpovědných osobách a orgánech učinění nápravných opatření,
- skutečnost, že veřejnost má o veliteli vysoké mínění.<sup>124</sup>

Jako nejsložitější se může jevit problematika prokázání efektivní kontroly u velitelů neformálních uskupení a nestandardních vojenských těles. Zvláštní soud pro Sierra Leone přišel ve věci *Prosecutor v. Brima et al.* s katalogem indicií, které mohou sloužit v takovém případě k prokázání efektivní kontroly. Jsou jimi následující skutečnosti:

- obviněný měl přednostní právo na podíl z válečné kořisti,
- obviněný mohl rozhodovat o osudu žen, dětí a jiných zranitelných osob,
- obviněný měl přístup k válečným prostředkům, včetně zbraní, munice a komunikačních zařízení,
- obviněný se nacházel v pozici moci a vlivu, které neváhal využít,
- obviněného chránila osobní bezpečnostní stráž,
- obviněný zastával a podněcoval ideologii hnutí, jehož stoupenci spáchali zločiny,
- obviněný vystupoval jménem skupiny vůči externím orgánům či jednotlivcům.<sup>125</sup>

Lze si však nepochybně představit též situaci, kdy je veliteli sice svěřena *de iure* pravomoc, avšak ten ji z nějakého závažného důvodu nemůže nebo nechce vykonávat. V určitém případě pak může dojít k jeho osvobození z důvodu faktické neexistence efektivní kontroly vůči pachatelům zločinů. Mezi skutečnosti, které mohou prospívat takovému veliteli, patří:

---

<sup>124</sup> Srov. *Rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 312.

<sup>125</sup> Srov. SCSL. *Prosecutor v. Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu*, Case No. SCSL-04-16-T, Trial Chamber Judgement, 20. 6. 2007. (dále jen *Rozsudek Brima*). odst. 788.

- lhostejnost podřízených vůči rozkazům a instrukcím obviněného a neuposlechnutí rozkazů podřízenými,
- absolutní nezvladatelnost osob páchajících zločiny,
- existence rozkazů, jež mohly podřývat autoritu obviněného a jež byly pachatelům uděleny někým jiným než obžalovaným,
- celkově zmatečné okolnosti obklopující události, během nichž došlo ke spáchání zločinů,
- komunikační výpadek mající za následek nemožnost výkonu pravomoci obviněného vůči pachatelům.<sup>126</sup>

Mezi další skutečnosti týkající se efektivní kontroly patří ta, že samotná *de iure* pravomoc není dostatečným důkazem její existence. ICTY sice v *Odvolacím rozsudku Čelebići* usuzuje, že již jen existence *de iure* pravomoci velitele by mohla být jakousi domněnkou existence jeho efektivní kontroly nad podřízenými.<sup>127</sup> Mettraux však považuje takový postup za nepřipustný z důvodu přenášení důkazního břemene na stranu obviněného, i když připouští, že taková domněnka by se ve většině případů ukázala jako pravdivá.<sup>128</sup> Za pravdu mu v tomto dává i sám ICTY v pozdějším případě.<sup>129</sup> Ostatně ani přesvědčení samotného velitele o tom, že má či v dané chvíli měl efektivní kontrolu nad svými podřízenými, nemění nic na tom, že je třeba pravdivost jeho přesvědčení prozkoumat a dokázat.<sup>130</sup> Efektivní kontrolu nelze zaměňovat s pouhou přesvědčovací a ovlivňovací schopností. Adresáti instrukcí či požadavků takových osob totiž mohou odmítnout jejich provedení bez obavy ze sankcí či jiných nepříznivých následků.<sup>131</sup>

V neposlední řadě je pak třeba zmínit, že podmínka efektivní kontroly a vztahu nadřízenosti a podřízenosti vůbec je velmi úzce spojena s podmínkou porušení povinností velitele. Dle Mettrauxe bude dokazování obou z nich prováděno za pomoci obdobných skutečností a pouze po demonstraci velitelovy efektivní kontroly bude posléze možné určit, jaká opatření byla vzhledem k situaci potřebná a opodstatněná.<sup>132</sup>

---

<sup>126</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 168 – 170.

<sup>127</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Čelebići*. op. cit. 113, odst. 192.

<sup>128</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 172 a 173.

<sup>129</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 91 a 92.

<sup>130</sup> Srov. *Rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 342.

<sup>131</sup> Srov. *Rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 566.

<sup>132</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 182.

Konkrétní vztah nadřízenosti, podřízenosti a v něm se vyskytující rozsah efektivní kontroly velitele má tedy přímý dopad na rozsah velitelových povinností.

## 4.2 Zavinění

Zaviněním se v trestním právu rozumí „vnitřní (psychický) vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořených pachatelem nebo objektivně existujícím bez jeho přičinění již v době činu“.<sup>133</sup> U odpovědnosti velitele je tento vztah zkoumán z hlediska toho, zda měl velitel v rozhodné době povědomí o tom, že jeho podřízení připravují, páchají nebo již spáchali zločiny podle mezinárodního práva. Rozhodující dobou je ten časový úsek, kdy měl velitel vůči podřízeným efektivní kontrolu a kdy současně opomněl splnit svoji povinnost učinit potřebná a opodstatněná opatření. Mettraux považuje zavinění za podmínku zamezující nespravedlivému odsouzení velitele, který nemohl vědět o protiprávním jednání svých podřízených.<sup>134</sup> Statuty *ad hoc* tribunálů obsahují dva standardy zavinění velitele. Standard „byl si vědom“, neboli standard skutečného povědomí, a standard „měl důvod si být vědom“, který je nedbalostí velitele ve vztahu k opatření si informací o zločinech podřízených.

Skutečné povědomí velitele nelze za žádných okolností předpokládat. V případě tohoto standardu je tak třeba velitelovo povědomí o zločinech podřízených prokázat na základě přímých a nepřímých důkazů.<sup>135</sup> Mezi indicie prokazující existenci velitelova povědomí o zločinech jeho podřízených lze podle Komise expertů OSN zařadit mimo jiné množství, druh a rozsah spáchaných zločinů, místo a čas protiprávního jednání, množství a druh jednotek zapletených do zločinů, hodnost pachatelů, logistika a tempo válečné operace, během níž ke spáchání zločinů došlo, a místo, kde se obviněný velitel v době zločinů nacházel.<sup>136</sup> Tuto argumentaci vzaly za svou též *ad hoc* tribunály v některých svých rozhodnutích.<sup>137</sup> Mezi další ukazatele existence velitelova povědomí

---

<sup>133</sup> JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha : Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-49-3. s. 208.

<sup>134</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 197.

<sup>135</sup> Srov. např. *Rozsudek Čelebići*. op. cit. 10, odst. 386. Srov. též *Rozsudek Blaškić*. op. cit. 10, odst. 307. Srov. též *Rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 66.

<sup>136</sup> Srov. *Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*, odst. 58.

<sup>137</sup> Srov. např. *Rozsudek Čelebići*. op. cit. 10, odst. 386. Srov. též *Rozsudek Blaškić*. op. cit. 10, odst. 307. Srov. též *Rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 319.

patří pozice velitele v armádní hierarchii<sup>138</sup>, dostupnost a funkčnost zpravodajského systému, výcvik podřízených, instrukce podřízeným, charakterové rysy pachatelů nebo skutečnost, že pachatelé se obvykle snaží svoje zločiny před velitelem utajit.<sup>139</sup> Mezi relevantní charakterové rysy podřízených konkrétně zmíněné judikaturou lze zařadit kriminální a násilnou reputaci těchto osob.<sup>140</sup>

Druhý standard zavinění, standard „měl důvod si být vědom“, je formou nedbalosti velitele ve vztahu k opatření si informací ohledně trestné činnosti jeho podřízených. Půjde o situace, kdy jsou veliteli k dispozici informace, z nichž přímo nevyplývá, že jeho podřízení připravují, páchají nebo spáchali zločiny podle mezinárodního práva. Místo toho tyto informace naznačují riziko či vysokou míru pravděpodobnosti takového jednání podřízených, což má za důsledek vznik dodatečné povinnosti velitele tyto informace prověřit a případně doplnit.<sup>141</sup> Není přitom podstatné, v jaké formě se tyto informace vyskytují.<sup>142</sup> Nedbalost velitele pak spočívá v tom, že tyto informace nevezme na vědomí, v důsledku čehož dojde ke spáchání zločinů podřízenými.<sup>143</sup> Mezi indicie svědčící o riziku spáchání zločinů podřízenými řadí judikatura ICTY jak indicie zahrnuté v již zmiňované zprávě Komise expertů OSN, tak například úroveň výcviku podřízených<sup>144</sup>, notoricky známé agresivní chování podřízených nebo účast podřízených pod vlivem alkoholu na bojové operaci.<sup>145</sup>

Jedním z problémů týkajících se zavinění velitele je určení toho, jak přesné a specifické mají být informace svědčící o spáchání zločinů či hrozbě spáchání zločinů, nebo jak vysoká má být pravděpodobnost, že ke spáchání zločinů podřízenými dojde.<sup>146</sup> Velitel si musí být vědom buď skutečnosti, že jeho podřízení připravují nebo páchají zločiny, nebo rizika, že by k takové situaci mohlo dojít. Samotné povědomí o hrozícím riziku však k odpovědnosti velitele nepostačí. Mezinárodní trestní právo nevyžaduje po veliteli všestekné schopnosti. Informace, které měl velitel k dispozici, musely svědčit o

---

<sup>138</sup> Srov. *Rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 319.

<sup>139</sup> Srov. Mettraux, G., *The Law of Command Responsibility*, s. 214 a 215.

<sup>140</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Hadžihasanović*. op. cit. 120, odst. 30. Srov. též *Rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 68.

<sup>141</sup> Srov. *Rozsudek Čelebići*. op. cit. 10, odst. 393. Srov. též *Rozsudek Kordić*. op. cit. 123, odst. 437. Srov. též *Rozsudek Strugar*. op. cit. 10, odst. 369.

<sup>142</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Čelebići*. op. cit. 113, odst. 238.

<sup>143</sup> Srov. *Rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 324.

<sup>144</sup> Srov. *Rozsudek Kordić*. op. cit. 123, odst. 437.

<sup>145</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Čelebići*. op. cit. 113, odst. 238.

<sup>146</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 199.

vysoké pravděpodobnosti, že by podřízení mohli zločiny spáchat, a obžaloba je povinna to prokázat. Hrozící riziko musí být tedy skutečné a aktuální, jinak nadřízeného na základě doktríny odpovědnosti velitele nelze odsoudit.<sup>147</sup>

Zaviněním velitele musí být kryto celé protiprávní jednání jeho podřízených. Velitel tedy musí mít povědomí o hrozbě nebo skutečném naplnění všech znaků skutkové podstaty, které dohromady tvoří zločin, jehož nepřežádání či nepotrestání je mu kladeno za vinu.<sup>148</sup> Nepostačí tedy, pokud velitel věděl, že jeho podřízení páchají nějaký zločin<sup>149</sup>, i když v takovém případě bude povinen učinit další opatření ke zjištění, o jaký zločin se jedná. V případě *Krnjelac* tak například odvolací senát ICTY uznal, že i když obviněný věděl, že jeho podřízení bijí válečné zajatce, nepostačuje to k jeho odsouzení pro zločin proti lidskosti mučení, neboť obviněný nevěděl o dalších znacích tohoto zločinu a mohl si myslet, že došlo k naplnění skutkové podstaty mírnějšího zločinu krutého zacházení.<sup>150</sup> Velitel musí mít též povědomí o tom, že jeho opomenutí překazit nebo potrestat zločiny podřízených je protiprávní a trestné.<sup>151</sup> Stejně tak si musí být vědom toho, že se na protiprávním jednání alespoň částečně podíleli jeho podřízení, i když není třeba, aby mu bylo známo, kteří konkrétní podřízení se zločinů dopustili.<sup>152</sup>

Také u podmínky zavinění velitele je důležité zabývat se otázkou času. V zásadě platí, že lze velitele shledat odpovědným pouze tehdy, pokud mu informace o zločinech podřízených byly dostupné již před či nejpozději během jeho obžalobou tvrzeného opomenutí.<sup>153</sup>

### 4.3 Porušení povinnosti

Poslední podmínkou, která musí být naplněna, aby byl velitel odpovědný za činy svých podřízených, je porušení povinnosti ze strany velitele. Velitel má dle doktríny

---

<sup>147</sup> Srov. *Rozsudek Brđanin*. op. cit. 26, odst. 278, *Rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 68.

<sup>148</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Krnjelac*. op. cit. 22, odst. 155. Srov. též *Rozsudek Strugar*. op. cit. 10, odst. 417.

<sup>149</sup> Srov. SCSL. *Prosecutor v. Moinina Fofana, Allieu Kondewa*, Case No. SCSL-04-14-T, Trial Chamber Judgement, 2. 8. 2007. (dále jen *Rozsudek Fofana*). odst. 852.

<sup>150</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Krnjelac*. op. cit. 22, odst. 155.

<sup>151</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Mladen Naletilić, a.k.a. „Tuta“ and Vinko Martinović, a.k.a. „Štela“*, Case No. IT-98-34-A, Appeals Chamber Judgement, 3. 5. 2006. (dále jen *Odvolací rozsudek Naletilić*). odst. 114.

<sup>152</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Blagojević*. op. cit. 33, odst. 287.

<sup>153</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 198.



odpovědnosti velitele dvě samostatné povinnosti.<sup>154</sup> Zaprvé je povinen učinit veškerá opatření, která jsou potřebná a opodstatněná k zabránění nebo překažení spáchání zločinu podřízeným (dále též „povinnost překazit“). Druhou povinností velitele je učinit veškerá potřebná a opodstatněná opatření k vyšetření údajného zločinu spáchaného jeho podřízeným, a, pokud se tato domněnka ukáže jako pravdivá, k jeho potrestání (dále též „povinnost potrestat“). Tuto povinnost lze splnit též oznámením zločinu a předáním podřízeného orgánu příslušnému k provedení vyšetřování a potrestání zločinců. Co se rozumí potřebnými a opodstatněnými opatřeními, bude rozebráno níže.

Pro nastoupení odpovědnosti velitele je třeba stanovit dobu, po kterou povinnost překazit a povinnost potrestat trvají. Povinnost překazit zločin podřízeného trvá od chvíle, kdy se velitel dozvěděl nebo měl důvodné podezření se domnívat, že podřízený zločin připravuje nebo plánuje.<sup>155</sup> Tato povinnost trvá tak dlouho, dokud existuje reálné nebezpečí, že by k zločinu mohlo dojít, velitel si je existence tohoto nebezpečí vědom a zároveň nepřišel o efektivní kontrolu svých podřízených.<sup>156</sup> Povinnost překazit přirozeně zaniká spácháním trestného činu, s nímž současně vzniká povinnost potrestat jeho pachatele. Pokud velitel nemá trestní pravomoc, je povinen minimálně zjistit skutečnosti rozhodné pro stíhání podřízeného pachatele a učinit o nich oznámení kompetentnímu orgánu.<sup>157</sup> Tato povinnost v zásadě nekončí, pokud velitel po spáchání trestného činu přijde o svoji pravomoc vůči pachateli, neboť i v takovém případě lze učinit opatření k zajištění jeho potrestání. Povinnost potrestat má navíc též velitel, který získal pravomoc vůči pachateli až po spáchání trestného činu, a i ten je tedy povinen zahájit vyšetřování trestných činů, pokud se o nich dozví.<sup>158</sup>

Poválečná judikatura považovala výše zmíněné povinnosti velitele za navzájem závislé a k odpovědnosti velitele vyžadovala porušení obou dvou současně.<sup>159</sup> Současná judikatura však zastává názor, že jsou obě povinnosti velitele kumulativní (s výjimkou situace, kdy velitel získal efektivní kontrolu až po spáchání činu nebo ji naopak po spáchání činu ztratil). To znamená, že velitel se nemůže zbavit své odpovědnosti

---

<sup>154</sup> Srov. *Rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 72.

<sup>155</sup> Srov. *Rozsudek Kordić*. op. cit. 123, odst. 445.

<sup>156</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 233.

<sup>157</sup> Srov. *Rozsudek Kordić*. op. cit. 123, odst. 446.

<sup>158</sup> Srov. BANTEKAS, Ilias. op. cit. 8, s. 592. Srov. též *Rozsudek Kordić*. op. cit. 123, odst. 446.

<sup>159</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 229 a 230. Srov. též *Rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 91, včetně referencí tam uvedených odkazujících na rozsudky poválečných tribunálů v případech *Hostages* a *Toyoda*.

splněním pouze jediné z nich. Zejména se nelze bránit obvinění z nepřekažení zločinu tím, že velitel jeho pachatele potrestal, pokud zároveň v době činu věděl nebo měl důvod vědět, že k jeho spáchání dojde.<sup>160</sup> Smyslem povinností kladených doktrínou odpovědnosti velitele je především předcházet trestné činnosti a teprve v druhé řadě je jím náležité potrestání pachatelů.<sup>161</sup>

Jak již bylo řečeno, odpovědnost velitele patří mezi čistě omisivní formy odpovědnosti. Velitel tedy může porušit svoji povinnost pouze opomenutím. Obě výše zmíněné povinnosti spolu velmi úzce souvisejí a porušení jedné z nich může být pro soud velmi významným indikátorem pro dokázání porušení druhé. Tak například opomenutí potrestat pachatele může mít za důsledek odpovědnost velitele za nepřekažení opětovného spáchání stejného zločinu stejným pachatelem.<sup>162</sup> A podle Mettrauxe by to mohlo fungovat i naopak. Pokud tedy velitel úmyslně nezabránil svému podřízenému ve spáchání zločinu, lze z toho vyvodit i to, že ho neměl v úmyslu za tento čin ani potrestat.<sup>163</sup>

Jak prohlásil norimberský vrchní žalobce, soudce Robert H. Jackson, mezinárodní právo se zabývá trestáním pouze těch zločinců, kteří svým jednáním ohrožují světový mír.<sup>164</sup> K trestní odpovědnosti dle mezinárodního práva je proto třeba, aby porušení povinnosti velitele bylo dostatečně závažné, jinými slovy hrubé. V opačném případě je potřeba zvážit, zda nepostačí potrestání velitele v rámci disciplinárního řízení. Jestli velitelovo opomenutí dosahuje míry hrubého porušení povinnosti, musí být zkoumáno ze dvou hledisek:

1. z hlediska závažnosti velitelova opomenutí konat;
2. z hlediska závažnosti následku způsobeného tímto opomenutím.<sup>165</sup>

#### **4.3.1 Potřebná a opodstatněná opatření**

Ke splnění svých povinností dle doktríny odpovědnosti velitele je velitel povinen učinit veškerá opatření, která jsou za daných okolností způsobitelná efektivně zabránit či překazit spáchání trestného činu, případně přispět k jeho vyšetření a

---

<sup>160</sup> Srov. *Rozsudek Blaškić*, op. cit. 10, odst. 336; *Rozsudek Strugar*, op. cit. 10, odst. 373; *Rozsudek Halilović*, op. cit. 115, odst. 72.

<sup>161</sup> Srov. *Rozsudek Orić*, op. cit. 33, odst. 326.

<sup>162</sup> Srov. *Rozsudek Halilović*, op. cit. 115, odst. 156 - 160.

<sup>163</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël, op. cit. 3, s. 234.

<sup>164</sup> TUSA, A. TUSA, J. *The Nuremberg Trial*, s. 428 in METTRAUX, Guénaël, op. cit. 3, s. 260.

<sup>165</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Bagilishema*, op. cit. 113, odst. 36.

potrestání pachatelů. Statuty *ad hoc* tribunálů vyžadují po veliteli učinění veškerých „potřebných a přiměřených“ opatření.<sup>166</sup> Co lze v konkrétním případě považovat za potřebné a přiměřené, bude záležet na okolnostech panujících v období rozhodném pro velitelovu odpovědnost a především na skutečných a prokazatelných možnostech jeho jednání.<sup>167</sup> Dle Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii mezi faktory ovlivňující tuto úvahu patří:

- zda došlo k vydání rozkazů zakazujících či přerušujících trestnou činnost,
- jaká opatření byla provedena k zajištění splnění těchto rozkazů,
- jaká další opatření byla učiněna k ukončení protiprávního jednání a zda k tomu byla za daných okolností způsobilá,
- jaké kroky byly po spáchání trestných činů učiněny k jejich náležitému vyšetření a k potrestání jejich pachatelů.<sup>168</sup>

V každém případě však lze velitele stíhat pouze pro neučinění takových opatření, která byla vzhledem k okolnostem v dané chvíli vůbec proveditelná, možná a která měl pravomoc vykonat.<sup>169</sup>

Odvolací senát Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii se ve svém rozhodnutí v kauze *Halilović* pokusila definovat pojmy potřebný a opodstatněný. Za potřebná považuje ta opatření, jejichž provedením velitel vhodným způsobem splnil svoji povinnost a která zároveň ukazují, že ji splnit chtěl. Opodstatněná jsou pak dle jejího názoru taková opatření, která velitel může fakticky provést. Jaká opatření lze v daném případě opravdu považovat za potřebná a opodstatněná, je předmětem dokazování.<sup>170</sup> Požadavek potřebnosti a požadavek opodstatněnosti opatření jsou kumulativní. Každé opatření by tedy mělo splňovat oba požadavky, aby velitel náležitě splnil svoje povinnosti překazit a potrestat.

Potřebné opatření by mělo být:<sup>171</sup>

---

<sup>166</sup> Čl. 7 odst. 3 Statutu ICTY, čl. 6 odst. 3 Statutu ICTR, čl. 28 písm. a) bod ii) a čl. 28 písm. b) bod iii) Římského statutu. Srov. též HENCKAERTS, Jean-Marie; DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I : Rules*. International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2009, s. 558 – 563. ISBN 978-0-521-80899-6. s. 558.

<sup>167</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3. Srov. též *Rozsudek Čelebići*. op. cit. 10, odst. 395; *Rozsudek Blaškić*. op. cit. 10, odst. 302.

<sup>168</sup> *Rozsudek Blaškić*. op. cit. 10, odst. 378.

<sup>169</sup> Čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu I; srov. DE PREUX, Jean. op. cit. 74, s. 1015.

<sup>170</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Halilović*. op. cit. 115, odst. 63.

<sup>171</sup> Srov. METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 237 - 238.

- činěno s ohledem na velitelovu právní povinnost zajistit soulad jednání svých podřízených s normami válečného práva,
- v pravomoci velitele ho učinit.

Co se povinnosti překazit týče, pak by dále mělo:

- být schopno zabránit trestnému činu, jehož hrozícího spáchání si je velitel vědom nebo o něm ví,
- být proporcionální k následku hrozícímu porušením norem mezinárodního humanitárního práva.

Co se povinnosti potrestat týče, pak by mělo:

- být schopno napomoci k potrestání porušení norem mezinárodního humanitárního práva,
- zachovávat reálnou možnost potrestat pachatele.

Opodstatněné opatření je pak takové, které je v rámci okolností v souladu s právem, uskutečnitelné, přiměřené a včasné.<sup>172</sup> Požadavkem opodstatněnosti velitelových opatření se v rámci doktríny odpovědnosti velitele uplatňuje zásada proportionality. Ta zde zastává dvojí funkci. Zaprvé zajišťuje veliteli potřebnou míru flexibility v jeho jednání. Zadruhé je určitým minimálním standardem pro jednání velitele v rámci plnění jeho povinností.<sup>173</sup> Aby byl velitel odpovědný, musí být tedy prokázána nepřiměřenost jeho jednání. Z výše uvedeného vyplývá, že má velitel v rámci svého jednání určitou diskreční pravomoc. Ta spočívá v možnosti vybrat takové opatření, které se jemu osobně jeví jako opodstatněné v dané situaci. Posuzování opodstatněnosti jednání velitele ze strany soudu tak nespočívá v určení, zda provedená opatření skutečně byla za daných okolností ta jediná správná. Soud je pouze oprávněn posoudit, zda se veliteli jeho jednání jako opodstatněné jevílo či jevit mohlo.<sup>174</sup> Soudci si při svojí činnosti musejí uvědomovat skutečnost, že co se nějakým způsobem jeví jim s odstupem času a v klidu soudní síně, může být diametrálně odlišné od toho, co se jevílo veliteli v chaotických a psychicky nesmírně náročných podmínkách ozbrojeného konfliktu.<sup>175</sup>

---

<sup>172</sup> *Prosecutor's Office of Bosnia and Hercegovina v. Mitar Rašević and Savo Todović*, Verdict of 28 February 2008, s. 158.

<sup>173</sup> METTRAUX, Guénaél. op. cit. 3, s. 239 – 240.

<sup>174</sup> Tamtéž, s. 241.

<sup>175</sup> Srov. tamtéž, s. 246 – 248.

#### 4.4 Příčinná souvislost

Existence vztahu příčiny a následku (označovaný též jako příčinná souvislost nebo kauzální nexus) mezi protiprávním jednáním obviněného a způsobeným následkem, patří mezi základní požadavky odpovědnosti v trestním právu.<sup>176</sup> U odpovědnosti velitele je protiprávním jednáním opomenutí velitele a způsobeným následkem skutečnost, že podřízení mohli dokonat jejich zločin. Zdá se však, že judikatura *ad hoc* tribunálů tento základní požadavek téměř zcela opominula. ICTY v rozsudku *Čelebići* nepochopitelně stanovil, že příčinná souvislost nepatří mezi podmínky odpovědnosti velitele. Nejprve sice soudci připustili možnost požadavku příčinné souvislosti mezi povinností velitele překazit zločiny podřízených a jejich následným spácháním, poté však usoudili, že u povinnosti potrestat podřízené pachatele tento požadavek nenachází uplatnění. Z toho následně senát usoudil, že příčinná souvislost vůbec nepatří mezi podmínky odpovědnosti velitele, když její uplatnění není možné u obou povinností.<sup>177</sup>

Následující rozsudky *ad hoc* tribunálů se tohoto názoru bez bližší analýzy jeho správnosti přidržely<sup>178</sup>, což velmi ostře kritizuje Mettraux. Dle jeho názoru nelze velitele činit odpovědným pro nezabránění zločinům podřízených, pokud by jeho opomenutí na výsledku protiprávního jednání podřízených nic nezměnilo.<sup>179</sup> Mettraux je navíc přesvědčen, že požadavek příčinné souvislosti platí i u druhé povinnosti velitele. V tomto případě však nepůjde o příčinnou souvislost mezi opomenutím velitele a spácháním zločinů, neboť to z časového a logického hlediska není možné. Místo toho je podle něj třeba dokázat příčinnou souvislost mezi velitelovým opomenutím potrestat podřízené pachatele a jejich následnou beztrestností.<sup>180</sup>

O návrat k požadavku příčinné souvislosti se pokusil rozsudek první instance ve věci *Hadžihasanović*, avšak vzhledem k závaznosti právních názorů odvolacího senátu ICTY museli jeho autoři použít jemnější formulaci. Soudní senát tak judikoval, že k odpovědnosti velitele je třeba dokázat „související a podstatný vztah“<sup>181</sup> mezi

---

<sup>176</sup> Srov. JELÍNEK, J. a kol. op. cit. 133, s. 174.

<sup>177</sup> Srov. *Rozsudek Čelebići*. op. cit. 10, odst. 398 – 400.

<sup>178</sup> Srov. např. ICTY. *Prosecutor v. Tihomir Blaškić*, Case No. IT-95-14-A, Appeals Chamber Judgement, 29. 7. 2004. (dále jen *Odvolací rozsudek Blaškić*). odst. 77. Srov. též *Rozsudek Orić*. op. cit. 33, odst. 338.

<sup>179</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 82 a 85.

<sup>180</sup> Srov. *tamtéž*, s. 89.

<sup>181</sup> V angličtině „pertinent and significant link“, ve francouzštině „un lien pertinent et significatif“.

opomenutím velitele a zločiny podřízených, neboť velitel svým opomenutím vytvořil či zvýšil riziko spáchání zločinů podřízenými.<sup>182</sup> Pravý návrat k požadavku příčinné souvislosti u odpovědnosti velitele tak představuje teprve čl. 28 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

#### 4.5 Odpovědnost civilních nadřízených

Doktrína odpovědnosti velitele a rozsah její působnosti není určen druhem a povahou funkce, kterou jednotlivec zastává, nýbrž druhem a povahou pravomoci, jíž vykonává vůči druhým.<sup>183</sup> Odsoudit na základě odpovědnosti velitele lze tedy jakoukoli osobu v autoritativním postavení, pokud se její podřízení dopustí zločinů podle mezinárodního práva a tato osoba jim v tom nebyla schopna zabránit. Odpovědnost velitele tak dopadá také na kategorii civilních nadřízených.

Doktrína odpovědnosti velitele dosahuje na civilní nadřízené pouze v takovém rozsahu, v jakém vykonávají kontrolu nad svými podřízenými obdobně jako vojenští velitelé.<sup>184</sup> Rozsah kontroly vykonávané civilním nadřízeným musí být srovnatelný s rozsahem požadovaným po vojenském veliteli, avšak způsob, jakým je tato kontrola vykonávána, a ještě více povaha této kontroly, se mohou lišit.<sup>185</sup> Mettraux je toho názoru, že výkon kontroly a pravomoci může být v případě civilních nadřízených podstatně složitější prokázat.<sup>186</sup> Pokud se však obžalobě podaří vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi civilním nadřízeným a pachateli zločinů prokázat, nic už nebrání jeho odsouzení z titulu odpovědnosti velitele.

---

<sup>182</sup> Srov. ICTY. *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović and Amir Kubura*, Case No. IT-01-47-T, Trial Chamber Judgement, 15. 3. 2006. (dále jen *Rozsudek Hadžihasanović*). odst. 192 a 193.

<sup>183</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Bagilishema*. op. cit. 113, odst. 50.

<sup>184</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Čelebići*. op. cit. 113, odst. 378.

<sup>185</sup> Srov. *Odvolací rozsudek Bagilishema*. op. cit. 113, odst. 52 – 55.

<sup>186</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 189.

## 5. Odpovědnost velitele v Římském statutu

Římský statut Mezinárodního trestního soudu obsahuje právní úpravu odpovědnosti velitele ve svém článku 28. Tato úprava se v určitém směru odlišuje od dosavadního, literaturou a judikaturou *ad hoc* tribunálů vymezeného rozsahu podmínek vyžadovaných pro odpovědnost velitele v mezinárodním trestním právu. Následující kapitola se těmto rozdílům věnuje, a to především z toho důvodu, že půjde do budoucna vedle jednotlivých vnitrostátních právních úprav a úprav na poli mezinárodního práva humanitárního o rozhodující pramen ovlivňující budoucí vývoj mezinárodního trestního práva, a tudíž i o vývoj doktríny odpovědnosti velitele.

Jak již bylo zmíněno ve třetí kapitole této práce, během římské konference<sup>187</sup> konané roku 1998 došlo k určitým změnám původně navrhovaného znění ustanovení týkajícího se odpovědnosti velitele. Pro porozumění důvodům, které k těmto změnám vedly, je třeba nahlédnout do dokumentů souvisejících s procesem přijímání Římského statutu. Původní Návrh statutu Mezinárodního trestního soudu, obsažený ve Zprávě přípravné komise pro založení Mezinárodního trestního soudu<sup>188</sup>, obsahoval odpovědnost velitele ve svém čl. 25, jehož text v podstatě kopíroval znění čl. 7 odst. 3 Statutu ICTY (respektive čl. 6 odst. 3 Statutu ICTR).<sup>189</sup> Jako nejdůležitější podklad změn se jeví pozměňovací návrh Spojených států amerických<sup>190</sup>, kterým došlo k zavedení rozdílných podmínek pro jednotlivé kategorie nadřízených. Motivací pro tuto změnu byl převládající názor delegátů jednotlivých států, že civilní nadřízení by neměli odpovídat za obdobně volných podmínek jako vojenští velitelé, neboť rozsah jejich odpovědnosti je nepochybně užší. Důvodům tohoto postoje delegátů se částečně věnuje též podkapitola týkající se odpovědnosti civilních nadřízených v závěru páté kapitoly. Skutečnost, že výsledné „znění tohoto článku bylo předmětem rozsáhlého vyjednávání a představuje poměrně křehký kompromis“<sup>191</sup>, a tudíž by do něj v zájmu

---

<sup>187</sup> Plným názvem Konference zplnomocněnců pro založení Mezinárodního trestního soudu Organizace spojených národů. V angličtině „The United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court“.

<sup>188</sup> Dokument A/CONF.183/2, *Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court* in *Protokoly římské konference*, 3. díl. op. cit. 12, s. 5.

<sup>189</sup> Srov. *Protokoly římské konference*, 3. díl. op. cit. 12, s. 32.

<sup>190</sup> Dokument A/CONF.183/C.1/L.2, *United States of America: proposal regarding article 25* in *Protokoly římské konference*, 3. díl. op. cit. 12, s. 258.

<sup>191</sup> *Note regarding article 25 contained in the transmittal letter from the Chairman of the Committee of the Whole to the Chairman of the Drafting Committee dated 3 July 1998*, tamtéž, str. 257-258.

jeho úspěšného přijetí již nemělo být delegáty v plénu konference výrazněji zasahováno, zmiňuje též předseda plenární komise římské konference ve svém dopise předsedovi komise odpovědné za návrh statutu.

Výsledkem vyjednávání na římské konferenci je čl. 28 Římského statutu, který v oficiálním českém překladu zní:

„Odpovědnost velitelů a jiných nadřízených

Kromě jiných okolností zakládajících trestní odpovědnost podle tohoto Statutu za zločiny spadající do jurisdikce Soudu:

a) Vojenský velitel nebo osoba fakticky vykonávající funkci vojenského velitele má trestní odpovědnost za zločiny spadající do jurisdikce Soudu, kterých se dopustí ozbrojené síly podléhající jeho faktickému velení a kontrole, respektive vedení a kontrole, v důsledku toho, že tento velitel nebo tato osoba řádně nevykonává kontrolu nad ozbrojenými silami, pokud:

(i) tento vojenský velitel či osoba si byli vědomi nebo vzhledem k okolnostem v daném okamžiku si měli být vědomi, že ozbrojené síly páchají nebo připravují takové zločiny; a

(ii) tento vojenský velitel či osoba neučinili v rámci svých pravomocí veškerá potřebná a opodstatněná opatření s cílem předejít či zmařit páchání těchto zločinů nebo neučinili oznámení příslušným orgánům k vyšetření a trestnímu stíhání.

b) Pokud jde o vztahy mezi nadřízenými a podřízenými neupravené písmenem a), nadřízený je trestně odpovědný za zločiny spadající do jurisdikce Soudu, kterých se dopustí podřízení podléhající jeho faktickému vedení a kontrole v důsledku toho, že nadřízený řádně nevykonával kontrolu nad takovými podřízenými, pokud:

(i) nadřízený si byl vědom skutečností zřetelně nasvědčujících tomu, že podřízení páchají nebo připravují takové zločiny, nebo tyto skutečnosti úmyslně nebral na vědomí;

(ii) zločiny se týkaly činností spadajících fakticky do pravomoci a pod kontrolu nadřízeného; a

(iii) nadřízený neučinil v rámci své pravomoci veškerá potřebná a přiměřená opatření s cílem předejít či zmařit páchání těchto zločinů nebo neučinil oznámení příslušným orgánům k vyšetření a trestnímu stíhání.<sup>192</sup>

Přípravný senát Mezinárodního trestního tribunálu potvrzuje, že odpovědnost velitele je speciální formou odpovědnosti, spočívající v selhání velitele předejít protiprávnímu jednání jeho podřízených, v selhání zabránit podřízeným v pokračování

---

<sup>192</sup> Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 84/2009 Sb. m. s., o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.



nebo opakování takového jednání, popřípadě v selhání oznámit příslušným orgánům, že k takovému jednání podřízených došlo.<sup>193</sup>

Na ustanovení čl. 28 můžeme vidět, že Římský statut zavádí dvě samostatné kategorie nadřízených, pro něž se uplatní sice obdobné, avšak v některých rysech poměrně rozdílné podmínky odpovědnosti. První skupinou jsou nadřízení dle čl. 28 písm. a) Římského statutu, tedy vojenští velitelé a osoby fakticky vykonávající funkci vojenského velitele, tou druhou pak na základě čl. 28 písm. b) Římského statutu ti nadřízení, kteří tuto charakteristiku nespĺňují. V následujícím výkladu se tak budu věnovat nejprve podmínkám odpovědnosti první kategorie nadřízených a poté odchýlkám od této úpravy platících pro druhou kategorii.

### 5.1 Odpovědnost vojenských velitelů dle čl. 28 písm. a) Římského statutu

Výhodou pro zkoumání podmínek odpovědnosti velitelů dle čl. 28 písm. a) Římského statutu je skutečnost, že se jejich popisem již Mezinárodní trestní soud zabýval. Došlo k tomu sice pouze v rozhodnutí přípravného senátu ve věci *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, nicméně jeho přínos nelze podceňovat, i když nejde o pravomocný meritorní rozsudek o vině a trestu velitele. Bemba Gombo je obviněn ze spáchání dvou zločinů proti lidskosti a tří válečných zločinů z pozice vojenského velitele, kterých se měli dopustit příslušníci ozbrojených jednotek jeho Hnutí za osvobození Konga<sup>194</sup> v letech 2002 a 2003 na území Středoafričké republiky. Při analýze podmínek pro výše zmíněnou kategorii nadřízených vycházím především ze závěrů učiněných v tomto rozhodnutí.

Dle *Potvrzení obvinění Bemba Gomby* je pro nastoupení odpovědnosti velitele dle čl. 28 písm. a) Římského statutu třeba splnit následujících pět podmínek:

1. obviněný musí být buď vojenským velitelem, nebo osobou fakticky vykonávající funkci vojenského velitele;
2. obviněný musí mít faktické velení a kontrolu, respektive vedení a kontrolu nad příslušníky ozbrojených sil (podřízenými), kteří spáchali zločiny vymezené čl. 6 až 8 Římského statutu;

---

<sup>193</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gomby*. op. cit. 10, odst. 405.

<sup>194</sup> Anglicky „Movement for the Liberation of the Congo“, francouzsky „Mouvement de libération du Congo“.

3. zločiny spáchané příslušníky ozbrojených sil (podřízenými) byly důsledkem selhání obviněného při řádném výkonu kontroly nad nimi;
4. obviněný si byl vědom nebo vzhledem k okolnostem v daném okamžiku si měl být vědom, že ozbrojené síly (podřízení) páchají nebo připravují zločiny vymezené čl. 6 až 8 Římského statutu;
5. obviněný neučinil v rámci svých pravomocí veškerá potřebná a opodstatněná opatření s cílem předejít či zmařit páchání těchto zločinů nebo neučinil oznámení příslušným orgánům k vyšetření a trestnímu stíhání.<sup>195</sup>

Z uvedených podmínek vidíme, že oproti podmínkám vyžadovaným statuty *ad hoc* tribunálů přibyly dvě nové, a to zařazení velitele do kategorie vojenských velitelů a výslovný požadavek příčinné souvislosti mezi velitelovým opomenutím a spáchanými zločiny. Samotné zločiny spáchané podřízenými nejsou řazeny mezi podmínky odpovědnosti velitele, avšak jsou jejím předpokladem. Ambos je považuje za pouhý referenční prvek velitelova opomenutí vykonat řádnou kontrolu podřízených, čímž odůvodňuje podmínku příčinné souvislosti mezi spáchanými zločiny a tímto opomenutím.<sup>196</sup> Velitel neodpovídá za jednání podřízených, které naplňuje pouze znaky disciplinárního deliktu či přestupku, ani za jednání podřízených, které vůbec není protiprávní.

### 5.1.1 Obviněný je vojenským velitelem

První podmínkou odpovědnosti nadřízeného dle Římského statutu je jeho zařazení do příslušné kategorie podle čl. 28 písm. a) nebo b). Podle písm. a) bude odpovídat vojenský velitel nebo osoba fakticky vykonávající funkci vojenského velitele. Přípravný senát je toho názoru, že termín „vojenský velitel“ se vztahuje na *de iure* vojenské velitele, tedy osoby vykonávající funkci v ozbrojených silách na základě formálního jmenování nebo zákonného zmocnění. Vojenským velitelem může být tedy kterákoli osoba na kterémkoli stupni hierarchie ozbrojených sil, pokud jí přísluší nějaká velící pravomoc. Mezi *de iure* vojenské velitele patří též ti, kterým jsou svěřeny i jiné

---

<sup>195</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 407.

<sup>196</sup> Srov. *AMBOS, Kai*. op. cit. 2, s. 851.

úkoly, a tudíž nevykonávají výlučně pravomoc v rámci ozbrojených sil.<sup>197</sup> Obdobně definuje vojenské velitele též Fendrick.<sup>198</sup>

Osobou „fakticky vykonávající funkci vojenského velitele“ je naproti tomu ten, kdo nemá zákonem stanovenou pravomoc vykonávat velící funkci v rámci ozbrojených sil, ale přesto ji *de facto* vykonává. Pod tento termín lze zahrnout osoby s velící pravomocí vůči stálým, vládním ozbrojeným sborům (například velitele ozbrojených policejních jednotek), jakož i velitele nepravidelných, nevládních uskupení, jakými jsou povstalecké skupiny nebo polovojenské jednotky včetně ozbrojených hnutí za nezávislost a ozbrojených milicí.<sup>199</sup> Fendrick mezi ně řadí též osoby, které nabyly *de facto* kontrolu nad ozbrojenými silami.<sup>200</sup> Na tomto místě je nutno podotknout, že jak *de iure*, tak *de facto* velitelé odpovídají za činy svých podřízených naprosto stejným způsobem.

Samotnou skutečnost, že má velitel podřízené, nelze ještě považovat za dostatečný důkaz toho, že nad nimi současně vykonává pravomoc či kontrolu. Podmínka statusu velitele je tedy nerozlučně spojena s podmínkou existence vztahu nadřízenosti a podřízenosti popsanou v následující části práce.<sup>201</sup> Na základě čl. 28 písm. a) Římského statutu odpovídá pouze ten vojenský velitel (ať už *de facto* či *de iure*), který má zároveň faktickou kontrolu nad svými podřízenými. Ambos dodává, že oproti poválečným vojenským tribunálům, které odpovědnost velitele aplikovaly jen na členy vlády, nejvyšší armádní představitele a důstojníky, lze odpovědnost velitele dle Římského statutu aplikovat na kteréhokoli velitele, který je součástí armádní hierarchie. Navíc nemusí jít o velitele, který je pachatelí zločinu přímo nadřízen. Určujícím hlediskem pro odpovědnost velitele je totiž existence faktické kontroly velitele a nikoli jeho hodnost.<sup>202</sup> Toto pojetí je totožné s judikaturou *ad hoc* tribunálů.

---

<sup>197</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 408.

<sup>198</sup> Srov. FENDRICK, William J. *Responsibility of commanders and other superiors*. In Triffterer, Otto (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court : Observer's notes, article by article*. Baden-Baden : Nomos, 1999, s. 516-522. ISBN 3-7890-6173-5. s. 517.

<sup>199</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 409 a 410.

<sup>200</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 518.

<sup>201</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 856 – 857.

<sup>202</sup> Srov. tamtéž, s. 855 – 856.

### 5.1.2 Vztah nadřízenosti a podřízenosti

Druhou podmínkou pro nastoupení odpovědnosti vojenského velitele dle Římského statutu je existence vztahu nadřízenosti a podřízenosti mezi velitelem a jeho podřízenými. Tento vztah je zkoumán z hlediska existence faktického velení a kontroly, respektive faktického vedení a kontroly na straně velitele vůči ozbrojeným silám, za jejichž jednání je velitel odpovědný. Faktická kontrola je projevem vztahu nadřízenosti a podřízenosti.<sup>203</sup> Ambos uvádí, že podmínka faktického velení a kontroly (resp. faktického vedení a kontroly) představuje absolutní právní základ koncepce odpovědnosti velitele. Její existence totiž ospravedlňuje velitelovo právo i povinnost zasáhnout, tedy učinit veškerá opatření k předejití, zmaření nebo oznámení zločinů. Přestože tyto povinnosti obsažené především v normách mezinárodního humanitárního práva byly původně adresovány pouze státům jakožto smluvním stranám Ženevských úmluv a jejich Dodatkových protokolů, vnitrostátní právní úpravy a právě Římský statut je ve značném rozsahu individualizují a přenášejí na bedra vojenských velitelů.<sup>204</sup>

Přípravný senát ve věci *Bemba Gombo* považuje faktické velení a kontrolu a faktické vedení a kontrolu za alternativy, kdy první z uvedených se vztahuje na *de iure* vojenské velitele, druhá pak na vojenské velitele *de facto*.<sup>205</sup> Vzhledem k tomu, že oba druhy vojenských velitelů odpovídají za zločiny podřízených stejným způsobem, je tak podle přípravného senátu rozdíl mezi velením a vedením pouze formální. Poněkud odlišněji chápe rozdíl mezi velením a vedením Fendrick. Dle jeho názoru je faktické velení způsobilost dávat rozkazy a vynucovat jejich plnění, kterou má velitel vůči podřízeným v rámci jediné hierarchie. Faktické vedení je pak způsobilost vynucovat poslušnost vůči podřízeným, kteří nejsou umístěni v rámci stejné hierarchie.<sup>206</sup> Dosavadní právní úprava a judikatura podobné dělení neobsahují a vystačují si s pouhým požadavkem existence faktické (efektivní) kontroly na straně *de iure* či *de facto* velitele. Alternativní termín faktické vedení a kontrola byl do Římského statutu přidán až v průběhu římské konference a někteří zástupci jej považovali za nepotřebný a potenciálně matoucí, což podle přípravného senátu naznačuje, že někteří z delegátů

---

<sup>203</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 414.

<sup>204</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 853.

<sup>205</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 412.

<sup>206</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 518.

mezi oběma alternativami nenacházeli podstatný významový rozdíl.<sup>207</sup> To potvrzuje i výklad pojmů „velení“ a „vedení“<sup>208</sup>, kdy prvním výrazem lze rozumět „pravomoc nad ozbrojenými silami“, tím druhým pak „pravomoc či právo vydávat rozkazy a vynucovat poslušnost“.<sup>209</sup> Přípravný senát svůj výklad výrazů velení a vedení uzavírá tím, že je považuje za významově velmi blízké, avšak z důvodu využití spojky „nebo“ v ustanovení čl. 28 písm. a) přeci jen trochu odlišné. Rozsah kontroly vykonávané velitelem se u obou výrazů neliší, avšak výraz faktické vedení může dle přípravného senátu naznačovat určitou modalitu, zvláštní způsob či povahu vykonávané kontroly.<sup>210</sup>

Pro odpovědnost vojenského velitele je tedy rozhodné, zda a v jakém rozsahu faktické velení a kontrolu, respektive faktické vedení a kontrolu, nad svými podřízenými v době jejich protiprávního jednání vykonával. Vzhledem k tomu, že vedení a velení jsou pouze modalitami pravomoci velitele, je pro obě z nich vyžadován stejný rozsah kontroly. Termín kontrola lze považovat za „termín zastřešující jak velení, tak vedení“.<sup>211</sup> Faktickou kontrolou podřízených se rozumí faktická schopnost velitele předejít nebo zmařit spáchání zločinů podřízenými, stejně jako faktická schopnost učinit oznámení o zločinech příslušným orgánům. Nevyužitím této schopnosti nastupuje trestní odpovědnost velitele.

Přípravná komise se obdobně jako *ad hoc* tribunály zabývala též otázkou dokazování faktické kontroly. I když bude potřeba u každého obviněného velitele přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu, je možné říci, že existují faktory, které mohou naznačovat existenci velitelské pravomoci a faktické kontroly. Tyto faktory jsou obsaženy v judikatuře *ad hoc* tribunálů a patří mezi ně: služební zařazení obviněného, jeho pravomoc vydávat rozkazy a schopnost zajistit dodržování vydaných rozkazů, pozice obviněného v armádní hierarchii a úkoly, které měl na starosti, pravomoc nařídít příslušníkům ozbrojených sil účast na bojových operacích, pravomoc měnit hodnost příslušníků ozbrojených sil, činit změny ve velení jednotkám a činit další změny v rámci armádní hierarchie.<sup>212</sup>

---

<sup>207</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 412.

<sup>208</sup> V anglickém jazyce „command“ a „authority“.

<sup>209</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 413: „command is defined as authority, especially over armed forces and authority refers to the power or right to give orders and enforce obedience.“

<sup>210</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 413.

<sup>211</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 857.

<sup>212</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 417.

Poslední otázkou pro posouzení vztahu nadřízenosti a podřízenosti mezi velitelem a pachateli trestné činnosti, jež je mu kladena za vinu, je určení časového rámce, v němž velitel faktickou kontrolu a velení (resp. vedení) nad svými podřízenými vykonával. Pro odpovědnost vojenského velitele dle Římského statutu je třeba, aby velitel vykonával faktickou kontrolu nad pachateli v době spáchání jejich zločinů, přičemž pravomoc velitele vykonávat faktickou kontrolu musela vzniknout nejpozději ve chvíli, která spáchaným zločinům bezprostředně předcházela. Pokud by tato podmínka nebyla naplněna, nemohla by být splněna ani podmínka příčinné souvislosti mezi zaviněným opomenutím velitele a spáchanými zločiny.<sup>213</sup> Tento názor přípravného senátu tak paradoxně vylučuje odpovědnost velitele za nepotrestání podřízených pachatelů, jejichž velitelem se stal až poté, co z jejich strany došlo ke spáchání zločinů, i když se o jejich spáchání prokazatelně dověděl. Tímto zjevným rozporem s dosavadním pojetím se však bohužel doposud žádný autor v odborné literatuře nezabýval.

### 5.1.3 Příčinná souvislost

Třetí podmínkou odpovědnosti vojenského velitele podle Římského statutu je podmínka příčinné souvislosti mezi zločiny spáchanými jeho podřízenými a velitelským opomenutím. Na rozdíl od názoru judikatury *ad hoc* tribunálů zde tedy musí být prokázáno, že velitelské jednání, spočívající v nevykonání řádné kontroly podřízených, mělo za důsledek spáchání zločinů. Jinými slovy, pokud by velitel svoji povinnost splnil a řádně vykonával kontrolu svých podřízených, ke spáchání zločinů podřízenými by nedošlo. Podle Ambose obsahuje Římský statut obrácenou *conditio sine qua non*, protože běžnější je dokazovat důsledek způsobený aktivním konáním, než pasivním opomenutím.<sup>214</sup> Dle přípravného senátu není pochyb o tom, že je třeba příčinnou souvislost zařadit mezi podmínky odpovědnosti velitele dle Římského statutu, neboť jen takový výklad je v souladu se zásadou zákazu analogie v neprospěch obviněného a výkladu nejasností v jeho prospěch obsaženou v čl. 22 odst. 2 Římského statutu.<sup>215</sup>

---

<sup>213</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 418 a 419.

<sup>214</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 860.

<sup>215</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 423.

Předpokladem vykonání nedostatečné kontroly velitele je splnění druhé podmínky odpovědnosti velitele, tedy že velitel faktickou kontrolu vůbec měl. Vzhledem k tomu, že faktická kontrola zahrnuje schopnost předejít, zmařit či oznámit trestnou činnost podřízených, nevykonání řádné kontroly odpovídá nesplnění těchto povinností, a tudíž v podstatě neučinění potřebných a opodstatněných opatření, jež jsou pátou podmínkou odpovědnosti velitele.<sup>216</sup> Přípravný senát nicméně dodává, že podmínka příčinné souvislosti přichází v úvahu jen pro případ nesplnění první z těchto povinností, tedy povinnosti předejít páčání zločinů. Povinnosti zmařit a oznámit zločiny podřízených totiž vznikají až během páčání, popřípadě po spáchání zločinů, což logicky vylučuje možnost, že by opomenutí jejich splnění ze strany velitele mohlo mít za důsledek spáchání zločinů.<sup>217</sup>

Soud se též zabýval problematikou testu kauzality, která se může jevit obzvláště složitou z toho důvodu, že odpovědnost velitele je odpovědností za opomenutí. Skutečné důsledky omisivního jednání totiž nikdy nelze určit s dostatečnou jistotou, jako je tomu v případě jednání komisivního. Přípravný senát proto bude považovat podmínku příčinné souvislosti za splněnou v takové situaci, kdy velitelovo opomenutí mělo za důsledek alespoň zvýšení rizika spáchání zločinů, které jsou mu kladeny za vinu.<sup>218</sup> S tímto názorem souhlasí i Ambos, který zároveň dodává, že jakýkoli přísnější standard by mohl mít za následek znemožnění prokázání příčinné souvislosti. Je totiž prakticky nemožné odhadovat, co by nastalo v případě splnění velitelovy povinnosti. „S jistotou lze vyvrátit existenci příčinné souvislosti, jen pokud podřízení svým jednáním výrazně vybočí z mezí určených nadřízeným a nadále neposlouchají jeho rozkazy.“<sup>219</sup>

#### **5.1.4 Zavinění**

Čtvrtou podmínkou odpovědnosti vojenského velitele dle Římského statutu je zavinění a právě v této podmínce se od sebe nejvíce liší odpovědnost vojenských velitelů a ostatních nadřízených. Podmínka zavinění dle Římského statutu se též zdánlivě mírně odklání od standardu zavinění dle mezinárodního obyčejového práva,

---

<sup>216</sup> Tamtéž, odst. 422.

<sup>217</sup> Tamtéž, odst. 424.

<sup>218</sup> Tamtéž, odst. 425.

<sup>219</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 860.

nalezeného též judikaturou *ad hoc* tribunálů, podle kterého je ke splnění této podmínky potřeba, aby si velitel „byl vědom“ nebo aby „měl důvod si být vědom“, že jeho podřízení chystají, páchají nebo spáchali zločiny. Římský statut se od tohoto standardu odchyluje právě u vojenských velitelů, pro které dosavadní podmínky zavinění zpřísňuje, neboť je činí odpovědnými též pro případ, kdy si „vzhledem k okolnostem měli být zločinů podřízených vědomi“.<sup>220</sup>

Zavinění velitele se nezkoumá ve vztahu k jeho opomenutí učinit veškerá potřebná a opodstatněná opatření, nýbrž k tomu, zda si opatřil informace o připravovaných, páchaných nebo dokonaných zločinech jeho podřízených. Pro dokázání viny vojenského velitele tak musí být prokázáno, že velitel si buď byl vědom skutečnosti, že jeho podřízení páchají nebo připravují zločiny, nebo si této skutečnosti vzhledem k okolnostem v daném okamžiku vědom být měl. Čl. 28 písm. a) Římského statutu tedy obsahuje dva samostatné standardy zavinění. Prvním z nich je skutečné povědomí velitele o zločinech podřízených, tím druhým pak nedbalost velitele ve vztahu k opatření si informací o zločinech podřízených, přičemž tento je vůči prvnímu standardu subsidiární.<sup>221</sup> Zavinění v trestním právu tvoří dvě složky, složka vědění a složka vůle.<sup>222</sup> Oba standardy se od sebe odlišují ve složce vědění, neboť ta u druhého z nich chybí. V souladu s čl. 30 odst. 3 Římského statutu se vědomím (resp. věděním či povědomím) velitele rozumí vědomí existence určitých okolností nebo vědomí toho, že za obvyklého sledu událostí dojde k určitému následku.

Dle Ambose zavinění velitele přichází v úvahu pouze v případech, že jeho podřízení páchají skutečně ohavnou a velmi rozsáhlou trestnou činnost, čímž by ovšem rozsah této podmínky byl velmi omezen.<sup>223</sup> Spíše jde o to, aby zločiny podřízených nebyly pachateli natolik dobře utajované, že by velitel v podstatě neměl možnost se o nich dozvědět. Ambos dále tvrdí, že po veliteli nelze spolehlivě požadovat, aby protiprávní jednání svých podřízených předpokládal, pokud není zřejmá pravděpodobnost, že se jej podřízení dopustí.<sup>224</sup>

---

<sup>220</sup> Srov. METTRAUX, Guénaël. op. cit. 3, s. 195.

<sup>221</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 429.

<sup>222</sup> Srov. JELÍNEK, J. a kol. op. cit. 133, s. 209.

<sup>223</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 860.

<sup>224</sup> Srov. tamtéž, s. 863.



a) *Velitel si byl vědom*

Standard skutečného povědomí vyžaduje, aby měl velitel v době, kdy byl povinen učinit opatření směřující k předejití, zmaření nebo oznámení zločinů jeho podřízených, o jejich přípravě, průběhu nebo dokonání těchto zločinů prokazatelně opatřeny informace. Skutečné povědomí velitele nelze presumovat a musí být stejně jako dle dosavadního stavu mezinárodního obyčejového práva vždy prokázáno na základě přímých či nepřímých důkazů.<sup>225</sup> Přípravný senát v tomto bodě svého rozhodnutí odkazuje na stávající judikaturu *ad hoc* tribunálů, co se relevantních důkazních prostředků k prokázání povědomí velitele týče.<sup>226</sup>

b) *Velitel si měl být vědom*

Oproti tomu standard „měl si být vědom“ nevyžaduje, aby měl velitel informace jako v případě skutečného povědomí, nýbrž aby mu takové informace nebyly dostupné v důsledku jeho nedbalosti. Statuty ICTY a ICTR obsahují odlišný standard „měl důvod si být vědom“, který dle judikatury *ad hoc* tribunálů odpovídá standardu „měl informace, které by mu umožňovaly za okolností existujících v té době dojít k závěru“, který byl zaveden čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu I. Existenci odlišnosti potvrzuje též přípravný senát ve svém rozhodnutí, ovšem nepovažuje ji za natolik zásadní, aby se kritéria k prokázání nedbalosti velitele vytvořená judikaturou *ad hoc* tribunálů nedala použít k prokázání téhož dle čl. 28 písm. a) Římského statutu.<sup>227</sup> S tímto názorem souhlasí též Ambos i další autoři.<sup>228</sup>

To je podle Ambose důvod, proč by se na interpretaci nedbalosti velitele mělo užít Dodatkového protokolu I, jakožto originárního zdroje odpovědnosti velitele, a obecných principů trestního práva. Tak tedy i dle Římského statutu by nedbalost velitele měla být natolik závažná, že se v podstatě vyrovná úmyslu. Nedbalost velitele podle něj spočívá v nevyšetření dostupných a veliteli známých informací naznačujících podezření, že se příslušníci ozbrojených sil pod jeho velením chystají spáchat, páchají nebo spáchali zločiny.<sup>229</sup>

---

<sup>225</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 430.

<sup>226</sup> Srov. kapitulu 4.2.

<sup>227</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 434.

<sup>228</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 866, včetně referencí tam uvedených.

<sup>229</sup> Srov. tamtéž, s. 865.

Přípravný senát na podrobnější rozbor tohoto standardu ve svém rozhodnutí rezignuje, nicméně uvádí, že mezi faktory naznačující nedbalost velitele patří též výše uvedené sloužící k prokázání skutečného povědomí. Téhož názoru je i Fendrick.<sup>230</sup> Podmínka, že velitel si vzhledem k okolnostem v daném okamžiku měl být vědom toho, že jeho podřízení spáchali, páchají nebo připravují zločiny, tak bude mimo jiné splněna, pokud: a) velitel měl k dispozici informace, které naznačovaly spáchání zločinů podřízenými nebo hrozbu takového jednání; b) tyto dostupné informace byly takové povahy, že samy o sobě odůvodňovaly potřebu jejich prověření a šetření.<sup>231</sup> Ambos dodává, že schopnost velitele získat povědomí o zločinech podřízených závisí na kvalitě takových informací a nikoli na zdroji, z něhož pocházejí. Proto i kvalitní tisková zpráva může být veliteli zdrojem informací a ten je povinen se jí zabývat. Stejně tak zpráva, která se k veliteli nedostala v důsledku toho, že velitel nevytvořil funkční zpravodajský systém, případně zpráva, jejíž obsah velitel nesprávně analyzoval, může mít za důsledek naplnění této podmínky odpovědnosti velitele.<sup>232</sup>

Zavinění velitele ve vztahu k opatření si informací o zločinech podřízených je třeba odlišit od zavinění velitele ve vztahu k opomenutí splnit povinnost řádné kontroly a od zavinění velitele ve vztahu ke spáchaným zločinům. Takové jednání velitele bude vždy kryto nedbalostním zaviněním, neboť v případě jeho úmyslu by se už nejednalo o odpovědnost velitele, ale o některou z forem trestné součinnosti, protože velitel by sdílel úmysl s podřízenými pachateli. Ambos k tomu dodává, že odpovědnost velitele je v tomto ohledu velmi specifická, neboť velitel nedbalostně nevykoná řádnou kontrolu podřízených, kteří svůj zločin spáchají v souladu s čl. 30 Římského statutu úmyslně. Vzhledem k tomu, že nedbalost velitele je méně závažná než úmysl podřízených, měla by tato skutečnost být zohledněna při ukládání trestu odpovědnému veliteli.<sup>233</sup>

### **5.1.5 Potřebná a opodstatněná opatření**

Poslední podmínkou odpovědnosti kategorie vojenských velitelů dle Římského statutu je podmínka protiprávního jednání spočívajícího v opomenutí splnění povinnosti učinit veškerá potřebná a opodstatněná opatření k předejití, zmaření nebo oznámení

---

<sup>230</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 519.

<sup>231</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 434.

<sup>232</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 869.

<sup>233</sup> Srov. tamtéž, s. 852.

zločinů podřízených. Vidíme, že oproti judikatuře *ad hoc* tribunálů, která rozlišovala mezi dvěma povinnostmi překazit a potrestat, obsahuje Římský statut povinnosti tři, a to povinnost předejít připravovaným zločinům, povinnost zmařit probíhající nebo dokonané zločiny a povinnost oznámit dokonané zločiny orgánu příslušnému k vyšetření a trestnímu stíhání. Jak bude ukázáno níže, není tato odchylka od dosavadních povinností velitele nikterak zásadní, neboť z obsahového hlediska se od nich povinnosti dle Římského statutu neliší.

Každá ze tří povinností velitele vzniká v různé fázi protiprávního jednání příslušníků ozbrojených sil. Vojenského velitele lze stíhat pro nesplnění jedné nebo i více z nich v souvislosti s jediným zločinem podřízených. Stejně jako dle obyčejového práva není možné zhojit nesplnění povinnosti předejít zločinům jejich následným zmařením nebo oznámením, pokud si velitel byl vědom nebo si měl být vědom jejich přípravy podřízenými.<sup>234</sup> V následujícím výkladu se budu zabývat jednotlivými prvky každé z povinností velitele dle Římského statutu.

#### *a) Povinnost předejít zločinům*

Přípravný senát Mezinárodního trestního soudu je toho názoru, že povinnost předejít zločinům vzniká ve chvíli, kdy jsou u vojenského velitele splněny podmínky faktického velení (resp. vedení) a kontroly a zavinění ohledně zločinů připravovaných jeho podřízenými. Tato povinnost jinými slovy vzniká ve chvíli, kdy se velitel dozví (popřípadě kdy se měl dozvědět), že ozbrojené síly podléhající jeho faktické kontrole připravují některý zločin dle čl. 6 až 8 Římského statutu, a to v kterékoli chvíli předcházející jeho spáchání.<sup>235</sup>

#### *b) Povinnost zmařit zločiny*

Povinnost zmařit zločiny podřízených v sobě dle přípravného senátu zahrnuje dvě samostatné povinnosti, které vznikají ve dvou odlišných vývojových stádiích zločinu. Zaprvé je to povinnost překazit páchané zločiny a znemožnit jejich pokračování vznikající v průběhu protiprávního jednání podřízených. Zadruhé je to povinnost potrestat podřízené za spáchání zločinu vznikající po jeho dokonání.<sup>236</sup> Přípravný senát bere na vědomí, že povinnost potrestat podřízené lze splnit nejen

---

<sup>234</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 436.

<sup>235</sup> Tamtéž, odst. 437.

<sup>236</sup> Tamtéž, odst. 439.

osobním učiněním opatření k potrestání viníků jejich odpovědným velitelem, ale též předáním věci orgánu příslušnému k vyšetřování a trestnímu stíhání. Povinnost potrestat podřízené jako součást povinnosti zmařit zločiny tedy představuje alternativu třetí povinnosti velitele, povinnosti oznámit zločiny podřízených.<sup>237</sup>

Nutno podotknout, že Ambos má ohledně vzniku prvních dvou povinností a jejich obsahu poněkud odlišný názor. Podle něj povinnost předejít zločinům také vzniká před spácháním zločinů podřízenými, avšak povinnost zmařit (resp. potrestat) zločiny až po jejich spáchání. Vychází přitom pravděpodobně z anglického znění Římského statutu, v němž povinnost zmařit zní „duty to repress“. Slovíčko repress má totiž jak význam „zmařit“, tak význam „potrestat či omezit na svobodě“.<sup>238</sup> Pokud pak podřízení právě páchají zločiny, přichází dle Ambose v úvahu jak povinnost předejít jejich pokračování, tak povinnost potrestat pachatele.<sup>239</sup> Ambos tak ve výsledku říká totéž co přípravný senát, jen nerozděluje povinnost zmařit zločiny na dvě samostatné povinnosti (povinnost překazit a povinnost potrestat), ale tu část jejího obsahu odpovídající povinnosti překazit zločiny považuje za součást povinnosti předejít zločinům. Přestože mezi oběma názory neshledávám podstatný rozdíl, přístup přípravného senátu mi přijde více korespondující s judikaturou *ad hoc* tribunálu<sup>240</sup>, jež by měla nejpřesněji odrážet stav mezinárodního obyčejového práva.

### *c) Povinnost oznámit zločiny*

Třetí povinnost velitele vzniká stejně jako povinnost potrestat pachatele po dokonání zločinu podřízených. Povinnost oznámit zločiny podřízených orgánu příslušnému k vyšetřování a trestnímu stíhání spočívá v učinění opatření směřujících k zajištění pachatelů a skutečností důležitých pro nastolení spravedlnosti. Slouží k napravení situace, kdy vojenský velitel sám nemá pravomoc potrestat svoje podřízené.<sup>241</sup> Povinnost oznámit zločiny zahrnuje též situace, kdy sice velitel částečnou

---

<sup>237</sup> Tamtéž, odst. 440.

<sup>238</sup> HORNBY, Albert Sidney; Wehmeier, Sally (Ed.). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford : Oxford University Press, 2000. ISBN 0-19-431-585-1. s. 1083: „to use political and/or military force to control a group of people or restrict their freedom“.

<sup>239</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 862 – 863.

<sup>240</sup> Srov. výklad v kapitole 4.3.

<sup>241</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 862.

pravomoc potrestat podřízené má, avšak vzhledem k okolnostem případu by takové potrestání nebylo dostatečné.<sup>242</sup>

Ke splnění jedné z výše zmíněných povinností je velitel povinen učinit veškerá potřebná a opodstatněná opatření, která má s ohledem na okolnosti možnost vykonat. Pokud tato opatření vykoná, splní zároveň požadavek výkonu náležité kontroly. Co lze v konkrétním případě považovat za potřebné a opodstatněné opatření, záleží pouze na okolnostech tohoto případu. Aby byl velitel odpovědný za neučinění potřebných a opodstatněných opatření, musí mít zároveň *de iure* pravomoc i *de facto* schopnost předejít zločinům, zmařit je či oznámit.<sup>243</sup> Na těchto dvou způsobilostech velitele bude též záviset posouzení, zda jím učiněná opatření v konkrétním případě vyhovují požadavku potřebnosti a opodstatněnosti.<sup>244</sup>

Obdobně jako dle judikatury *ad hoc* tribunálů lze tedy po veliteli požadovat učinění jen takových opatření, která jsou v dané chvíli v jeho skutečných možnostech. Co je v jeho skutečných možnostech v konkrétním případě, záleží především na rozsahu velitelovy faktické kontroly nad ozbrojenými silami v době jeho opomenutí. Římský statut nestanoví žádný výčet konkrétních opatření. Fendrick uvádí minimální opatření, která by měl učinit každý velitel, jestliže k nim má potřebnou pravomoc. Jsou jimi:

- zajištění znalosti norem mezinárodního humanitárního práva příslušníky ozbrojených sil,
- zajištění respektu k normám mezinárodního humanitárního práva při rozhodování o provádění válečných operací,
- vytvoření účinného systému podávání zpráv o událostech v místě probíhajících vojenských operací, aby byl velitel informován o tom, že došlo nebo mohlo dojít k porušení norem mezinárodního humanitárního práva,
- kontrola systému podávání zpráv pro zaručení jeho účinnosti,

---

<sup>242</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 442.

<sup>243</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 861.

<sup>244</sup> *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 443.

- učinění nápravných opatření ve chvíli, kdy vyjdou najevo okolnosti nasvědčující hrozícímu nebo spáchanému porušení norem mezinárodního humanitárního práva.<sup>245</sup>

Fendrick dodává, že ke splnění povinnosti oznámit zločiny podřízených postačí, pokud velitel zajistí předání podezřelých podřízených orgánu příslušnému k vedení spravedlivého trestního řízení. Velitel nemusí učinit více, než je třeba k zajištění důkazů a podezřelých osob. Velitel však vždy musí veškerá opatření učinit v dobré víře. Pokud by se tedy velitel pokusil některé opatření učinit jen „na oko“ nebo by chtěl vyšetřování a následující proces zmanipulovat, nejednal by v dobré víře a takové opatření by nebylo možné považovat za potřebné a opodstatněné.<sup>246</sup>

## 5.2 Odpovědnost ostatních nadřízených dle čl. 28 písm. b) Římského statutu

Pro odpovědnost ostatních druhů nadřízených dle Římského statutu platí podmínky obdobné, jako je tomu u kategorie vojenských velitelů. Ohledně této kategorie nadřízených bohužel doposud neexistuje žádná judikatura a na základě ustanovení čl. 28 písm. b) Římského statutu dokonce ani žádný nadřízený nebyl do dnešního dne obviněn. Existují nicméně alespoň komentáře k Římskému statutu a literatura zabývající se odpovědností velitele, ze kterých se tudíž pokusím v následující pasáži nejvíce čerpat. Pro některé otázky se mi však nepodařilo nalézt žádné relevantní zdroje, a tak jsem byl nucen pokusit se o jejich analýzu sám.

Již z dokumentů římské konference je také zřejmý úmysl delegátů upravit podmínky pro tuto kategorii nadřízených mírněji než pro vojenské velitele. Delegátka Spojených států amerických Jamison S. Boreková ve svém příspěvku uvedla, že „hlavní rozdíl mezi civilními nadřízenými a vojenskými veliteli spočívá v povaze a rozsahu jejich pravomocí“.<sup>247</sup> Ti první dle jejího názoru odpovídají jen za jednání podřízených učiněných při výkonu podřízené činnosti, ti druzí pak mají obecnou odpovědnost za

---

<sup>245</sup> FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 519. Obdobný výčet opatření vymezených judikaturou *ad hoc* tribunálů uvádí též přípravný senát ve svém rozhodnutí, srov. *Potvrzení obvinění Bemba Gombo*. op. cit. 10, odst. 438.

<sup>246</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 520.

<sup>247</sup> *Protokoly římské konference, 2. díl*. op. cit. 11, s. 136, odst. 67.

veškeré jednání podřízených ozbrojených sil.<sup>248</sup> Tento názor získal širokou podporu mezi delegáty ostatních zemí<sup>249</sup>, a tak došlo k jeho promítnutí i do koncepce odpovědnosti nadřízených dle čl. 28 písm. b) Římského statutu.

### *1. Obviněný není vojenským velitelem*

Z povahy věci je jasné, že první rozdíl mezi kategorií ostatních nadřízených a vojenskými veliteli nalezneme hned u první podmínky odpovědnosti velitele podle Římského statutu, kterou je zařazení nadřízeného do příslušné kategorie. Nadřízenými podle čl. 28 písm. b) jsou takové osoby, které sice vykonávají faktické vedení a kontrolu vůči určitým podřízeným osobám, avšak nelze na ně pohlížet jako na vojenské velitele ani jako na osoby fakticky vykonávající funkci vojenského velitele. Jedná se tedy o zbytkovou kategorii, kterou lze nazvat „civilní nadřízení“, případně „nevojenští nadřízení“. Mezi civilní nadřízené lze zařadit například vládní představitele, úředníky, představitele politických stran nebo členy vedení obchodních společností.<sup>250</sup> Také pro tuto kategorii nadřízených platí, že nadřízený nemusí být bezprostředně nejbližším nadřízeným pachatele zločinu.<sup>251</sup>

### *2. Vztah nadřízenosti a podřízenosti*

U podmínky vztahu nadřízenosti a podřízenosti si lze povšimnout, že čl. 28 písm. b) svěřuje civilním nadřízeným výkon faktického vedení a kontroly, z čehož lze usuzovat, že faktické velení a kontrola jsou pravomoci, jež mohou vykonávat pouze vojenští velitelé. Vzhledem k tomu, že přípravný senát považuje rozdíl mezi faktickým velením a faktickým vedením za čistě jazykový<sup>252</sup>, jsou tak podmínky vztahu nadřízenosti a podřízenosti u kategorie civilních nadřízených v podstatě totožné, jako je tomu u vojenských velitelů. Faktické vedení u civilních nadřízených musí zahrnovat více než jen vyšší postavení v rámci hierarchie. Nadřízený musí kontrolovat činnost podřízených a být způsobilý dávat jim závazné úkoly či příkazy.<sup>253</sup> Rozsah faktické kontroly ostatních nadřízených je s ohledem na podmínku souvislosti spáchaných

---

<sup>248</sup> Srov. též výklad v kapitole 2.

<sup>249</sup> *Protokoly římské konference, 2. díl.* op. cit. 11, s. 137 – 138, odst. 69, 71 – 76, 78 a 79. Šlo o delegáty Nizozemska, Belgie, Jihoafrické republiky, Francie, Ruské federace, Izraele, Velké Británie, Slovinska a Jordánska.

<sup>250</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 520 a 521.

<sup>251</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 856.

<sup>252</sup> Srov. výklad v kapitole 5.1.2.

<sup>253</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 520 a 521.

zločinů s činností nadřízeného užší než v případě vojenských velitelů. Nevojenští nadřízení nemají faktickou kontrolu nad jednáním podřízených, které není výkonem závislé činnosti pro nadřízeného, a tudíž za něj ani nemohou odpovídat. Vojenští velitelé naproti tomu odpovídají za veškeré jednání svých podřízených v jakékoli chvíli.

Jinak se však podmínky obou kategorií nadřízených neliší. Stejně jako u vojenských velitelů je podstatou existence *de iure* či *de facto* pravomoci schopnost ovládat jednání podřízených. Taktéž civilní nadřízení mohou být odpovědní za činy svých podřízených pouze za předpokladu, že nad svými podřízenými vykonávali faktickou kontrolu v okamžiku, kdy se podřízení dopustili protiprávního jednání.

### 3. Příčinná souvislost

Podmínka příčinné souvislosti se pro obě kategorie nadřízených nijak neliší.

### 4. Souvislost mezi zločinem a činností

Odpovědnost civilních nadřízených má oproti odpovědnosti vojenských velitelů jednu podmínku navíc. Jejím základem je čl. 28 písm. b) bod ii) Římského statutu, který obsahuje požadavek, aby se zločiny spáchané podřízeným týkaly činnosti fakticky spadající do pravomoci a pod kontrolu nevojenského nadřízeného. Jde tedy o podmínku zvláštní souvislosti spáchaných zločinů s činností nadřízeného. Tato podmínka vylučuje odpovědnost nadřízeného za zločiny podřízených spáchané mimo tuto činnost, neboť nadřízený v takové situaci nevykonává faktické vedení a kontrolu nad podřízenými, a tak nemá ani povinnost konat. Oproti vojenským velitelům, kteří mají k dispozici disciplinární a donucovací prostředky vůči ozbrojeným silám nepřetržitě, tak civilní nadřízení tyto pravomoci mají zpravidla (není tedy vyloučeno, aby tomu za zvláštních okolností bylo odlišně) jen v pracovní době.<sup>254</sup>

### 5. Zavinění

Zavinění je podmínkou, u níž se odpovědnost vojenských velitelů a ostatních nadřízených liší nejpodstatněji. Římský statut zavádí v případě civilních nadřízených zcela nový standard zavinění.<sup>255</sup> K nastoupení odpovědnosti civilního nadřízeného je potřeba, aby si byl vědom skutečností zřetelně nasvědčujících tomu, že podřízení páchají nebo připravují zločiny, nebo aby tyto skutečnosti úmyslně nebral na vědomí.

---

<sup>254</sup> Srov. tamtéž, s. 522.

<sup>255</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 863.



První část věty je obdobou standardu skutečného povědomí. Tu druhou, která vyžaduje, aby nadřízený skutečnosti nebral úmyslně na vědomí, Ambos nazývá „záměrnou slepotou“ nadřízeného. Dle něj i Fendricka<sup>256</sup> je záměrná slepota nepochybně přísnější standard, než standard „měl si být vědom“, neboť nadřízeného nelze stíhat, pokud u něj není dán prvek vědění. Ambos dodává, že tedy zcela jistě nejde o nedbalost, ale spíše o lhostejnost velitele, již podle naší trestněprávní doktríny odpovídá koncepcí nepřímého úmyslu.<sup>257</sup> Fendrick se pak pokouší nalézt kritéria, která mohou pomoci prokázat zavinění nevojenského nadřízeného. Jsou jimi:

- existence informací naznačujících podstatné riziko, že podřízení páchají nebo připravují zločiny,
- skutečnost, že tyto informace byly nadřízenému dostupné,
- skutečnost, že nadřízený se těmito informacemi odmítl zabývat, ačkoli existovaly a byly mu dostupné.<sup>258</sup>

Nadřízený má povinnost se informovat. Pokud na jeho sídlo či centrálu dorazí zprávy obsahující informace o zločinech podřízených a nadřízený se s nimi neseznámí, lze říci, že tyto informace úmyslně nebral na vědomí.<sup>259</sup>

#### *6. Potřebná a opodstatněná opatření<sup>260</sup>*

Stejně jako vojenský velitel je i civilní nadřízený povinen zajistit, aby jeho podřízení nepáchali zločiny podle čl. 6 až 8 Římského statutu. Vzhledem k tomu, že odpovídá pouze za jednání podřízených učiněné v rámci výkonu jejich pracovní činnosti pro nadřízeného, je potřeba zabývat se otázkou, při jakém druhu činnosti může dojít ke zločinům dle mezinárodního práva. Podle Fendricka to budou například činnosti související s péčí o válečné zajatce, pracovními aktivitami internovaných civilistů nebo nucenými pracemi. Při komerčních aktivitách nezahrnujících nucené práce může

---

<sup>256</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 521.

<sup>257</sup> Srov. AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 870.

<sup>258</sup> FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 521.

<sup>259</sup> Srov. tamtéž, s. 522.

<sup>260</sup> Český překlad nelogicky oproti autentickým zněním používá odlišnou terminologii pro vlastnosti opatření požadovaných po vojenském veliteli a po nevojenském nadřízeném, když pro první skupinu vyžaduje učinění „potřebných a opodstatněných“ opatření, zatímco druhá skupina je povinna učinit opatření „přiměřená a potřebná“. Vzhledem k tomu, že anglické („necessery and reasonable measures“), francouzské („les mesures nécessaires et raisonnables“) ani španělské („las medidas necesarias y razonables“) znění Římského statutu tento rozdíl neobsahují, považují rozdíl v českém znění za chybu překladatele a i pro tuto kategorii nadřízených budu hovořit o opatřeních potřebných a opodstatněných.

ke spáchání zločinů dle mezinárodního práva dojít jen velmi zřídka. Takovým případem může být třeba produkce zakázaných bojových prostředků a chemických zbraní.<sup>261</sup>

Nevojenský nadřízený většinou nemá buď žádnou, nebo jen velmi omezenou pravomoc potrestat svoje podřízené.<sup>262</sup> Civilní nadřízený bude mít tedy zpravidla jen pravomoc činit opatření k zabránění zločinům podřízených, k jejich překažení a k jejich oznámení svým nadřízeným nebo policejním či soudním orgánům.<sup>263</sup> Také civilní nadřízení musejí všechna svá opatření učinit v dobré víře.

---

<sup>261</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 521.

<sup>262</sup> AMBOS, Kai. op. cit. 2, s. 858.

<sup>263</sup> Srov. FENDRICK, William J. op. cit. 198, s. 522.

## 6. Závěr

Tato práce se zabývala doktrínou odpovědnosti velitele v mezinárodním trestním právu. Konkrétně se zaměřila na vývoj podmínek pro aplikaci doktríny a poté i na samotnou aplikaci doktríny mezinárodními soudními institucemi od konce druhé světové války až do současnosti. Cílem práce bylo zjištění aktuálních podmínek pro uplatnění odpovědnosti velitele v mezinárodním trestním právu.

Na úvod práce došlo nejprve k vymezení pojmu odpovědnosti velitele, tak jak je v současné době chápán v literatuře, judikatuře i podle pramenů mezinárodního práva. Odpovědnost velitele představuje specifickou, *sui generis* formu odpovědnosti jednotlivce za opomenutí. Tímto jednotlivcem může být jen osoba fakticky vykonávající pravomoc a kontrolu nad osobami jemu podřízenými, přičemž nejčastěji půjde o vojenského velitele, což však nevylučuje odpovědnost osob stojících mimo klasickou armádní hierarchii, pokud vykonávají pravomoc vůči druhým. Opomenutí pak spočívá v nesplnění povinnosti zabránit podřízeným spáchání zločinů podle mezinárodního práva, případně v nesplnění povinnosti potrestat podřízené pachatele takových zločinů. Odpovědnost velitele je vždy subsidiární vůči závažnějším formám trestní odpovědnosti, mezi něž patří spáchání zločinu osobně nebo prostřednictvím jiné osoby, spolupachatelství, ostatní druhy trestné součinnosti nebo nařízení podřízeným, aby zločin spáchali.

Následoval historický exkurz do vývoje doktríny odpovědnosti velitele. Nejprve byly zmíněny úplné prvopočátky doktríny, sahající až do 15. století. Odpovědnost velitele postupem času získávala částečné uplatnění též ve vnitrostátních pramenech válečného práva a byla promítnuta také v rámci Řádu války pozemní, tvořícího přílohu Haagské úmluvy č. IV z roku 1907. Opravdovým zlomem, od něhož lze hovořit o vzniku doktríny odpovědnosti velitele v pojetí odpovídajícím tomu současnému, však bylo teprve potrestání viníků po skončení druhé světové války.

Úplně prvním případem odsouzení velitele na základě doktríny odpovědnosti velitele byla kauza řešená americkým vojenským tribunálem zřízeným v Manile za účelem vedení procesu vůči generálovi japonské armády Tomoyuki Yamashitovi. Yamashita byl souzen za selhání jeho náležité kontroly ozbrojených sil spadajícím pod jeho velení, které se v důsledku toho dopustily rozsáhlé trestné činnosti při okupaci Filipín. Ač mnozí kritici rozsudku vyčítají zjevnou snahu o urychlené potrestání

poraženého nepřítele, vady v právní argumentaci i nedodržení pravidel spravedlivého procesu, zanechává případ generála Yamashity významnou stopu ve vývoji odpovědnosti velitele. Jedná se totiž o první potvrzení názoru, že velitel nemůže beztrestně tolerovat protiprávní jednání svých podřízených. Následovalo odsouzení několika velitelů poválečnými vojenskými tribunály zřízenými v Norimberku a Tokiu, přičemž během tribunálu s Oswaldem Pohlem došlo poprvé k rozšíření odpovědnosti velitele též na kategorii civilních nadřízených.

Po skončení poválečných procesů došlo k určitému útlumu ve vývoji doktríny odpovědnosti velitele, který skončil až jejím zařazením do ustanovení čl. 86 Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám. Nedostatek tohoto ustanovení ve vztahu k mezinárodnímu trestnímu právu lze spatřovat v tom, že povinnosti jím stanovené zavazují pouze smluvní strany a nikoli jednotlivce. Následovalo vypracování návrhů kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva, které však mezinárodním společenstvím nebyly nikdy přijaty. Odpovědnost velitele poté našla uplatnění ve statutech, jimiž došlo ke zřízení mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu. Oba *ad hoc* tribunály se odpovědností velitele ve své judikatuře poměrně rozsáhle zabývaly, čímž se rozsudky obou institucí staly pravděpodobně nejvýznamnějším současným zdrojem pro důkladné poznání doktríny.

Posledním bod ve vývoji odpovědnosti velitele představuje Římský statut Mezinárodního trestního soudu, konkrétně pak jde o jeho čl. 28. Podmínky odpovědnosti velitele podle Římského statutu se od těch judikovaných *ad hoc* tribunály a obsažených v dosavadních pramenech mezinárodního práva v určitých detailech odlišují. Přesto půjde do budoucna o rozhodující pojetí odpovědnosti velitele, neboť Mezinárodní trestní soud je první institucí svého druhu a na rozdíl od Dodatkového protokolu I stanoví Římský statut výslovnou odpovědnost jednotlivců.

Další kapitola práce je věnovaná podmínkám odpovědnosti velitele vymezených judikaturou *ad hoc* tribunálů. Prvním rozhodnutím týkajícím se odpovědnosti velitele byl rozsudek ve věci *Prosecutor v. Zenjil Delalić et al.* Rozsudek stanovil tyto tři základní podmínky pro odpovědnost velitele:

- vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi velitelem a pachateli zločinů,
- povědomí velitele o skutečnosti, že jeho podřízení připravují, páchají nebo spáchali zločiny podle mezinárodního práva,

- neučinění potřebných a opodstatněných opatření k zabránění zločinům podřízených nebo k potrestání podřízených pachatelů.

Další rozhodnutí *ad hoc* tribunálů, které po tomto rozsudku následovaly, výše zmíněné podmínky převzaly, přičemž se věnovaly zejména co nejpřesnějšímu vymezení těchto podmínek a pokoušely se determinovat důkazy, které by mohly sloužit k prokázání naplnění jednotlivých podmínek v konkrétních případech.

Závěrečná kapitola práce popisuje stav doktríny odpovědnosti velitele, který byl vytvořen přijetím Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. Čl. 28 Římského statutu zavedl nutnost rozlišování mezi kategorií vojenských velitelů a kategorií civilních nadřízených. Pro vojenské velitele nově platí přísnější podmínky vzhledem k vyšší míře jejich odpovědnosti za jednání podřízených v rámci ozbrojených sil. Hlavní rozdíl oproti dosavadnímu pojetí odpovědnosti velitele spočívá v tom, že Římský statut zavádí možnost stíhat vojenského velitele i v případě, kdy si měl být vědom skutečnosti, že jeho podřízení připravují, páchají nebo spáchali nějaký zločin dle mezinárodního práva. Tento standard zavinění nenalezneme v žádném z předchozím pramenů mezinárodního práva ani v judikatuře *ad hoc* tribunálů. Pro ostatní druhy nadřízených zůstávají stejné podmínky odpovědnosti jako dosud.

Jediným dosavadním rozhodnutím Mezinárodního trestního soudu zabývajícím se odpovědností velitele je rozhodnutí přípravného senátu o potvrzení obvinění v případě *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*. Na základě argumentace obsažené v tomto rozhodnutí se lze domnívat, že Mezinárodní trestní soud ve svých rozsudcích naváže na dosavadní pojetí odpovědnosti velitele a bude z něj vycházet, neboť přípravný senát se ve svém rozhodnutí poměrně často odvolává na jednotlivé judikáty *ad hoc* tribunálů. Tímto přístupem by mělo dojít k zajištění kontinuity doktríny odpovědnosti velitele v rámci mezinárodního trestního práva, díky čemuž, doufejme, utichnou hlasy kritiků nové právní úpravy.

## Seznam použitých pramenů a literatury

### ***Prameny práva:***

*Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.* Haag, 1907. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/195>.

*Convention (X) for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention.* Haag 1907. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=E5397A0FB560D0A9C12563CD002D6832&action=openDocument>.

*Dodatkový protokol k Ženevským úmlouvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I).* V originále: *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.* Vyhlášený jako Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb., o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmlouvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977.

*Charta Mezinárodního vojenského tribunálu. Charter of the International Military Tribunal.* [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>.

*Charta Mezinárodního vojenského tribunálu pro Dálný východ. International Military Tribunal for the Far East Charter.* Tokyo, 19.1.1946. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml>.

*Lieberův zákoník. General Orders No. 100, Instruction for the Government of United States Armies in the Field,* z 24. dubna 1863. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://avalon.law.yale.edu/19th\\_century/lieber.asp](http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp).

*Londýnská dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Osy. London Agreement of August 8<sup>th</sup> 1945 for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis.* [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>.

*Návrh kodexu o zločinech proti míru a bezpečnosti lidstva. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. Titles and texts of articles adopted by the Drafting Committee: Parts One and Two; articles 1-26 - reproduced in A/CN.4/SR.2236 to SR.2237 and SR.2239 to 2241.* [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a\\_cn4\\_l459.pdf](http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l459.pdf).

*Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Rome Statute of the International Criminal Court.* Vyhlášen jako Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 84/2009 Sb. m. s., o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

*Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda.* [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://unictr.org/Portals/0/English/Legal/Statute/2010.pdf>.

*Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.* [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute\\_sept09\\_en.pdf](http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf).

### ***Ostatní dokumenty OSN:***

*Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992). Document S/1994/674.* United Nations Security Council, 27 May 1994. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupný z WWW: [http://www.icty.org/x/file/About/OTP/un\\_commission\\_of\\_experts\\_report1994\\_en.pdf](http://www.icty.org/x/file/About/OTP/un_commission_of_experts_report1994_en.pdf).

*Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May – 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No. 10.* [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/ilc/documentation/english/A\\_51\\_10.pdf](http://legal.un.org/ilc/documentation/english/A_51_10.pdf).

*Trial of General Tomoyuki Yamashita. In Law Reports of Trials of War Criminals. Selected and Prepared by the United Nations War Crimes Commission. Volume IV. London : His Majesty's Stationery Office, 1948, s. 1 – 96. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/Law-Reports\\_Vol-4.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-4.pdf).*

*Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume I. The Medical Case. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-I.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-I.pdf).*

*Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume II. The Medical Case : continued. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-II.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-II.pdf).*

*Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume V. The Rusha Case : continued. The Pohl Case. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-V.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-V.pdf).*

*Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume X. The High Commad Case. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-X.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-X.pdf).*

*Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10. Volume XI. The High Commad Case : continued. The Hostage Case. Washington : United States Government Printing Office, 1950. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/pdf/NT\\_war-criminals\\_Vol-XI.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XI.pdf).*

*United Nations Conference of the Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 June 1998, Official Records, Volume*



*II : Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole.* New York : United Nations, 2002. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings\\_v2\\_e.pdf](http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v2_e.pdf).

*United Nations Conference of the Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 June 1998, Official Records, Volume III : Reports and other documents.* New York : United Nations, 2002. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings\\_v3\\_e.pdf](http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v3_e.pdf).

### ***Judikatura mezinárodní:***

#### **Rozhodnutí tribunálů po 2. světové válce**

**Citováno jako:      Název:**

*Rozsudek Yamashita*      *United States v. Tomoyuki Yamashita*, United States Military Commission, Manila, 8. 10. 1945 – 7. 12. 1945.

*Yamashita v. Styer, Commanding General, U.S. Army Forces, Western Pacific*, Case No. 327 U.S. 1 (1946), U.S. Supreme Court, 4. 2. 1946.

*Případ High Command*      *United States v. Wilhelm Von Leeb et al. (The High Command Case)*, United States Military Tribunal, Norimberk, 30. 12. 1947 – 28. 10. 1948.

*Případ Hostage*      *United States v. Wilhelm List et al. (The Hostage Case)*, United States Military Tribunal, Norimberk, 8. 7. 1947 – 19. 2. 1948.

*Případ Medical*      *United States v. Karl Brandt et al. (The Medical Case)*, United States Military Tribunal, Norimberk, 25. 10. 1946 – 20. 8. 1947.

*Případ Pohl*      *United States v. Oswald Pohl et al.*, United States Military Tribunal, Norimberk, 13. 1. 1947 – 3. 11. 1947.  
*Judgment of 4 November 1948*, International Military Tribunal For the Far East, Tokyo, 4. 11. 1948.

## **Rozhodnutí Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii**

Všechna rozhodnutí dostupná z WWW: <http://www.icty.org/action/cases/4>.

### **Citováno jako:      Název:**

*Odvolací  
rozsudek  
Blagojević*      *Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić, Case No. IT-02-60-A, Appeals Chamber Judgement, 9. 5. 2007.*

*Rozsudek Blaškić*      *Prosecutor v. Tihomir Blaškić, Case No. IT-95-14-T, Trial Chamber Judgement, 3. 3. 2000.*

*Odvolací  
rozsudek Blaškić*      *Prosecutor v. Tihomir Blaškić, Case No. IT-95-14-A, Appeals Chamber Judgement, 29. 7. 2004.*

*Rozsudek  
Brđanin*      *Prosecutor v. Radoslav Brđanin, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber Judgement, 1. 9. 2004.*

*Rozsudek  
Čelebići*      *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić and Esad Landžo (Čelebići), Case No. IT-96-21-T, Trial Chamber Judgement, 16. 11. 1998.*

*Odvolací  
rozsudek  
Čelebići*      *Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić and Esad Landžo (Čelebići), Case No. IT-96-21-A, Appeals Chamber Judgement, 20. 2. 2001.*

*Předběžné  
rozhodnutí  
Hadžihasanović*      *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović, Mehmed Alagić and Amir Kubura, Case No. IT-01-47-PT, Decision on Interlocutory Appeal Challenging Jurisdiction in Relation to Command Responsibility, 16. 7. 2003.*

*Rozsudek  
Hadžihasanović*      *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović and Amir Kubura, Case No. IT-01-47-T, Trial Chamber Judgement, 15. 3. 2006.*

*Odvolací  
rozsudek  
Hadžihasanović*      *Prosecutor v. Enver Hadžihasanović, Amir Kubura, Case No. IT-01-47-A, Appeals Chamber Judgement, 22. 4. 2008.*

*Rozsudek*      *Prosecutor v. Sefer Halilović, Case No. IT-01-48-T, Trial Chamber*

- Halilović* Judgement, 16. 11. 2005.
- Rozsudek Kordić* *Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez*, Case No. IT-95-14/2-T, Trial Chamber Judgement, 26. 2. 2001.
- Odvolací rozsudek Krnojelac* *Prosecutor v. Milorad Krnojelac*, Case No. IT-97-25-A, Appeals Chamber Judgement, 17. 9. 2003.
- Rozsudek Kunarac* *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zorav Vukovic*, Case No. IT-96-23-T, Trial Chamber Judgement, 22. 2. 2001.
- Odvolací rozsudek Naletilić* *Prosecutor v. Mladen Naletilić, a.k.a. „Tuta“ and Vinko Martinović, a.k.a. „Štela“*, Case No. IT-98-34-A, Appeals Chamber Judgement, 3. 5. 2006.
- Rozsudek Orić* *Prosecutor v. Naser Orić*, Case No. IT-03-68-T, Trial Chamber Judgement, 30. 6. 2006.
- Odvolací rozsudek Orić* *Prosecutor v. Naser Orić*, Case No. IT-03-68-A, Appeals Chamber Judgement, 3. 7. 2008.
- Rozsudek Strugar* *Prosecutor v. Pavle Strugar*, Case No. IT-03-68-T, Trial Chamber Judgement, 31. 1. 2005.

### **Rozhodnutí Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu**

Všechna rozhodnutí dostupná z WWW:

<http://www.unict.org/Cases/tabid/204/Default.aspx>.

#### **Citováno jako:      Název:**

- Odvolací rozsudek Bagilishema* *Prosecutor v. Ignace Bagilishema*, Case No. ICTR-95-1A-A, Appeals Chamber Judgement, 3. 7. 2002.
- Rozsudek Kajelijeli* *Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli*, Case No. ICTR-98-44A-T, Trial Chamber Judgement, 1. 12. 2003.
- Odvolací* *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and*

*rozsudek* Hassan Ngeze, Case No. ICTR-99-52-A, Appeals Chamber  
*Nahimana* Judgement, 28. 11. 2007.

### **Rozhodnutí Zvláštního soudu pro Sierra Leone**

**Citováno jako:      Název:**

*Rozsudek Brima* *Prosecutor v. Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu*, Case No. SCSL-04-16-T, Trial Chamber Judgement, 20. 6. 2007.

Rozhodnutí dostupné z WWW:

<http://www.rscsl.org/Documents/Decisions/AFRC/613/SCSL-04-16-T-613s.pdf>.

*Rozsudek Fofana* *Prosecutor v. Moinina Fofana, Allieu Kondewa*, Case No. SCSL-04-14-T, Trial Chamber Judgement, 2. 8. 2007.

Rozhodnutí dostupné z WWW:

<http://www.rscsl.org/Documents/Decisions/CDF/785/SCSL-04-14-T-785.pdf>.

### **Rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu**

**Citováno jako:      Název:**

*Potvrzení* *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, Case No. ICC-01/05-  
*obvinění Bemba* 01/08, Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome  
*Gomby* Statute on the Charges, 15. 6. 2009.

Rozhodnutí dostupné z WWW:

<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc699541.pdf>.

### ***Judikatura vnitrostátní:***

*Prosecutor's Office of Bosnia and Hercegovina v. Mitar Rašević and Savo Todović*,  
Verdict of 28 February 2008. Dostupné z WWW:

[http://www.worldcourts.com/wcsbih/eng/decisions/2008.02.28\\_Prosecutors\\_Office\\_of\\_BiH\\_v\\_Rasevic\\_et\\_al.pdf](http://www.worldcourts.com/wcsbih/eng/decisions/2008.02.28_Prosecutors_Office_of_BiH_v_Rasevic_et_al.pdf).

### ***Monografie a články:***

AMBOS, Kai. *Superior Responsibility*. In CASSESE, Antonio; GAETA, Paola; JONES, John R. W. D. (eds.). *The Rome statute of the International Criminal Court : a commentary, Vol. I*. New York : Oxford University Press, 2002, s. 823 – 872. ISBN 0-19-924312-3.

BANTEKAS, Ilias. *The Contemporary Law of Superior Responsibility*. *The American Journal of International Law*. Jul. 1999, Vol. 93, No. 3, s. 573 – 595. ISSN 0002-9300. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: <http://www.jstor.org/stable/2555261>.

BANTEKAS, Ilias. *International Criminal Law*. 4<sup>th</sup>ed. Oxford : Hart Publishing, 2010. ISBN 978-1-84946-045-3.

DE PREUX, Jean. *Article 86 – Failure to act*. In SANDOZ, Yves; SWINARSKI, Christophe; ZIMMERMANN, Bruno (eds.). *Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions*. Geneva : International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, s. 1005 – 1016. ISBN 90-247-3460-6.

DE PREUX, Jean. *Article 87 – Duty of commanders*. In SANDOZ, Yves; SWINARSKI, Christophe; ZIMMERMANN, Bruno (eds.). *Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions*. Geneva : International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, s. 1017 – 1023. ISBN 90-247-3460-6.

FENDRICK, William J. *Responsibility of commanders and other superiors*. In Triffterer, Otto (ed.). *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court : Observer's notes, article by article*. Baden-Baden : Nomos, 1999, s. 516-522. ISBN 3-7890-6173-5.

HENCKAERTS, Jean-Marie; DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume II : Practice*. International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2005, s. 3733 – 3799. ISBN 0-521-83937-8.

HENCKAERTS, Jean-Marie; DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I : Rules*. International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2009, s. 558 – 563. ISBN 978-0-521-80899-6.

HORNBY, Albert Sidney; Wehmeier, Sally (Ed.). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford : Oxford University Press, 2000. ISBN 0-19-431-585-1.

JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha : Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-49-3.

LANDRUM, Bruce D. *The Yamashita War Crimes Trial : Command Responsibility Then and Now*. *Military Law Review*. Summer 1995, Volume 149, s. 293-301. ISSN 0026-4040. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/Military\\_Law\\_Review/pdf-files/277875~1.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/277875~1.pdf).

METTRAUX, Guénaél. *The Law of Command Responsibility*. Oxford : Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-955932-9.

PARKS, William H. *Command Responsibility for War Crimes*. *Military Law Review*. Fall 1973, Volume 62, s. 1-104. ISSN 0026-4040. [online] [cit. 27. srpna 2014] Dostupné z WWW: [http://www.loc.gov/rr/frd/Military\\_Law/Military\\_Law\\_Review/pdf-files/27508F~1.pdf](http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/27508F~1.pdf).

SCHABAS, William A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. New York : Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-956073-8.

SOLIS, Gary D. *The Law of Armed Conflict : International Humanitarian Law in War*. New York : Cambridge University Press, 2010, s. 381-419. ISBN 978-0-521-87088-7.

WALLACH, Evan; MARCUS, I. Maxime. *Command Responsibility*. In BASSIOUNI, M. Cherif (ed.). *International Criminal Law, Volume III : International Enforcement*. 3<sup>rd</sup> ed. Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 459 – 481. ISBN 978-90-04-16530-4.

# Command Responsibility in International Criminal Law

## Summary

The purpose of this master's thesis is to analyse existing sources of international law, case law of international judiciary bodies and literature regarding command responsibility in international criminal law and to identify the conditions that need to be fulfilled in order to find a military commander or other superior criminally responsible for the acts of his subordinates according to the doctrine of command responsibility. The reason for my research is that even though this topic is quite abundantly discussed by scholars of international criminal law there exists no similar study concentrating solely on the command responsibility in Czech language so my thesis aims to provide first complex analysis of this topic in Czech.

The thesis is composed of six chapters. Chapter One, the Introduction of the topic, is followed by four chapters, each of them dealing with different aspects of command responsibility, and the Conclusion. Chapter Two introduces the terminology used in the thesis and provides basic overview of the character and conditions of command responsibility.

Chapter Three examines the establishment and development of the doctrine of command responsibility and thus provides a historical overview. It is subdivided into three parts. Part One focuses on the medieval origins of the doctrine as well as on its development until the end of Second World War. Part Two describes the birth of the modern concept of command responsibility which happened during the post-war military tribunals with war criminals. Part Three investigates the codification attempts of command responsibility in the late twentieth century.

Chapter Four provides an analysis of case law of the two *ad hoc* tribunals – the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the International Criminal Tribunal for Rwanda. The chapter is subdivided into five parts. Parts One to Three concentrate on conditions of command responsibility as set out in the groundbreaking ICTY judgement in the *Prosecutor v. Delalić et al.* case. Part Four describes the reasoning of *ad hoc* tribunals advocating non-inclusion of the condition of causal relationship. Part Five deals with the differences applying to the responsibility of non-military superiors.

Finally the chapter Five examines the Rome Statute of the International Criminal Code and the only existing decision of the ICC concerning command responsibility in the *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo* case. This chapter is subdivided into two parts and focuses on the differences that will occur in the doctrine of command responsibility with the adoption of the Rome Statute. Part One analyses the changes to the doctrine concerning military or military-like commanders. It is subdivided into five subparts, each of them examining one of the conditions set out in the *Jean-Pierre Bemba Gombo* decision. Part Two provides an analysis of the conditions of the command responsibility for non-military superiors according to the Rome Statute.

### **Klíčová slova**

odpovědnost velitele, Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, Jean-Pierre Bemba Gombo

### **Key words**

command responsibility, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Jean-Pierre Bemba Gombo